

Laadukas lastensuojelutarpeen selvittäminen

Niina Kivelä

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Sosiaalityö

Sosiaalityö

Elokuu 2016

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Tiivistelmä

TURUN YLIOPISTO

Sosiaalitieteiden laitos

KIVELÄ, NIINA: Laadukas lastensuojelutarpeen selvittäminen

Pro gradu -tutkielma, 66 s.

Sosiaalityö

Kesäkuu 2016

Pro gradu -tutkielma kohdistuu lastensuojelutyössä tehtävään lastensuojelutarpeen selvittämiseen laadun näkökulmasta. Lastensuojelun alkuvaiheessa tapahtuvaa lapsen ja perheen tilanteiden arviointia voidaan pitää sosiaalityön ydinosaamisen alueena. Vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki sääti ensimmäistä kertaa lastensuojelutarpeen selvityksestä. Lapsen tilanteen arviointiin liittyvää menetelmäosaamista pidetään sellaisena asiantuntijuuden ja osaamisen alueena, joka kaikkien lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tulisi osata.

Tässä tutkielmassa viitekehyksenä ovat lapsikeskeisyys, käytäntötutkimus sekä laatu lastensuojelun sosiaalityössä ja lastensuojelutarpeen selvittämisessä. Tutkimustehtävänä on selvittää, kuinka laadukkaan lastensuojelutarpeen selvityksen tekijät – kuten lapsikeskeisyys, luottamuksellisen suhteen rakentuminen, tiedon rakentuminen kokonaisvaltaisesti, työprosessin selkeys, ymmärrettävä lopputulos sekä arviointityöskentelyn eettisyys ja reflektiivisyys – näyttäytyvät lastensuojelun avoimuuden selvitysryhmän työssä. Lisäksi pohditaan, tukeeko eriytynyt työskentelymalli laadukasta työtä. Tutkielma esittelee aiempia tutkimuksia lastensuojelutarpeen selvittämisestä. Aineistona tutkielmassa on kuuden lastensuojelun ammattilaisen haastattelut. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavalla sisällönanalyysillä.

Sosiaalihuoltolaki on tullut voimaan 1.4.2015, ja sen jälkeen lastensuojelussa on tehty sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarpeen arviointeja. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä.

Tutkimustulosten mukaan selvitysyksikön työssä näkyy laadun elementtejä kuten lapsikeskeisyys, selkeä työprosessi ja lopputulokset. Työskentely on eettistä ja työntekijöillä on riittävästi mahdollisuuksia reflektoida työtään. Laatua heikentävä tekijä oli työn liukuhinamaisuus: ajan puute vaikuttaa heikentävästi lapsikeskeisyyden toteutumiseen, asiakassuhteiden rakentumiseen sekä riittävän ja monipuolisen tiedon rakentumiseen yhdessä asiakkaan kanssa. Työntekijöiden mukaan asiakassuhteiden ja prosessien pilkkominen heikentävät laatua lastensuojelussa.

avainsanat: lastensuojelu, lastensuojelutarpeen selvittäminen, laatu

SISÄLLYS

1. Johdanto	1
2. Lastensuojelun alkuvaiheen työskentely Suomessa, Englannissa ja Ruotsissa	3
3. Käytäntötutkimus	8
4. Lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys	10
5. Laatu lastensuojelussa ja lastensuojelutarpeen selvityksessä	13
5.1 Asiakasosallisuus ja kokemusasiantuntijat	15
5.2 Etiikan merkitys lastensuojelun laadussa	17
5.3 Laatu ja lainsäädäntö lastensuojelussa	18
5.4 Luottamus lastensuojelussa	19
5.5 Tiedon rakentuminen selvityksen tekemisessä	21
6. Aiemmat tutkimukset lastensuojelutarpeen selvityksestä	22
7. Tutkimuskysymyksen täsmentyminen	25
8. Laadun osatekijät lastensuojelutarpeen selvittämisessä	27
8.1 Lapsikeskeisyys	28
8.2 Suhteiden rakentuminen asiakaslapsiin ja -perheisiin	33
8.3 Tiedon rakentuminen	35
8.4 Työprosessi	37
8.5 Selvityksen yhteenveto ja lopputulokset	39
8.6 Työn eettisyys ja reflektiomahdollisuudet	41
8.7 Parityö	44
8.8 Muuta laadukkaaseen lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvää	46
9. Yhteenveto	49
Kirjallisuus	57
Liitteet	

1. Johdanto

Lastensuojelun alkuvaiheessa tapahtuvaa asiakkaiden tilanteiden arviointia voidaan pitää sosiaalityön ydinosamisen alueena. Joidenkin tutkimusten mukaan sosiaalityöntekijän asiakkaasta alkuvaiheessa muodostamat käsitykset vaikuttavat ja ohjaavat hänen toimintaansa merkittävästi myös jatkossa. Näin ollen alkuvaiheessa muodostetut väärät johtopäätökset voivat ohjata työntekijää sivuuttamaan toisenlaisia johtopäätöksiä tukevia asioita. Lapsen tilanteen arviointiin liittyvää menetelmäosaamista pidetään sellaisena asiantuntijuuden ja osaamisen alueena, joka kaikkien lastensuojelun työntekijöiden tulisi hallita. (Hietämäki 2015, 19–20.)

Vuonna 2008 voimaan tullut lastensuojelulaki sääti ensimmäistä kertaa lastensuojelutarpeen selvityksestä. Huhtikuussa 2015 voimaan tulleen uuden sosiaalihuoltolain ja lastensuojelulain muutosten myötä uusien lastensuojelun asiakasperheiden arviointia voidaan tehdä sosiaalihuoltolain mukaisena palvelutarpeen arviointina. Sen myötä sosiaalipalveluiden painopiste siirtyy ennaltaehkäisevien yleisten palveluiden suuntaan. Suurin muutos on se, että lastensuojelun asiakkuus ei enää ala siitä, kun lastensuojelun asian vireille tulon jälkeen ryhdytään selvittämään lastensuojelun tarvetta. Tämä tarkoittaa sitä, että osa perheistä, jotka aiemmin ovat olleet lastensuojelun asiakkaita, saavat nyt palvelut yleisen sosiaalihuollon kautta. Vaikka asiakkuuden alkuvaiheeseen sijoittuvan arviointitehtävän juridinen paikka on muuttunut, lastensuojelun tarpeessa olevan lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi on edelleen keskeinen tehtävä lastensuojelun alkuvaiheen työskentelyssä.

Lastensuojelun alkuvaiheen työskentelyä ja alkuarviointia koskevat asiat ovat pysyneet ajankohtaisina. Esimerkiksi vuonna 2012 tapahtuneen kahdeksanvuotiaan tytön traaginen kuolema johti kyseisen tapauksen selvittämiseen oikeusministeriössä. Selvityksen mukaan lapsen tilanteen arvioinnissa oli puutteita, lasta ei kuultu asianmukaisesti eikä isän ja hänen naisystävänsä taustoja selvitetty riittävästi. (Oikeusministeriö 2013, 5–6.)

Suomessa lastensuojelulain uudistuksen myötä moni kunta perusti erillisen lastensuojelutarpeen arviointitiimin tai vastaanottoyksikön. Laki toi alkuarvioinnit ja

lastensuojelutarpeen selvitykset uutena lakisääteisenä työskentelytapana lastensuojeluun sekä määrittä sen tekemiselle aikarajat. Seitsemän arkipäivän sisällä täytyy tehdä päätös siitä, tarvitaanko lastensuojelutarpeen selvitys. Selvitys tehdään siinä laajuudessa kuin tilanne vaatii ja sen on valmistuttava kolmen kuukauden kuluessa (Paasivirta 2012). Lastensuojelutarpeen selvitykseen keskittyneiden yksiköiden perustamista perusteltiin sillä, että lastensuojelulain (2007/ 417) haasteisiin pystyttäisiin vastaamaan paremmin sekä myös sillä, että näin selvityksistä tulisi laadukkaampia ja että vastaanottotiimit lisääisivät asiakkaiden yhdenvertaisuutta lastensuojelun alkuun.

Lastensuojelun alkuvaihetta ja alkuarviointia on tutkittu jonkin verran. Johanna Hietamäen (2015) väitöskirjassa tutkittiin vanhempien näkökulmasta alkuvaiheen työskentelyn vaikutusta. Outi Jaakkolan lisensiaatintutkimus (2016) tarkastelee sosiaalityöntekijän tietoja ja taitoja lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Myös joitakin pro gradu -tutkielmia on tehty alkuarviointiin liittyen. Laadukasta lastensuojelutarpeen selvittämistä on tutkittu myös erilaisissa hankkeissa. Pro gradu -tutkielman tekijänä minua kiinnostaa, minkälaiset tekijät tai asiat tuovat laatua lastensuojelutarpeen selvittämiseen. Laadun näkökulma on tärkeä, kun kehitellään palveluita. Mielestäni laadun tutkiminen arjen lastensuojelutyössä on ihan yhtä tärkeää kuin itse palveluiden kehittäminen.

Kandidaatintutkielmassani (Kivelä 2015) tutkin lastensuojelutarpeen arviointimallista saatuja kokemuksia ajalta, jolloin työskentelytapa oli uusi. Tutkielmaa varten haastattelin kahdeksaa lastensuojelun sosiaalityöntekijää, joilla oli kokemusta ns. Helsingin mallin mukaisesta lastensuojelutarpeen alkuarvioinnista. Tutkimustuloksena nousi esiin se, että lapsi näkyy paremmin työskentelyssä. Haasteeksi koettiin, että alkuarviointiin meni runsaasti aikaa. Ajankäyttöä kuvasivat maininnat erilaisista lastensuojelun sosiaalityöntekijän perustehtävistä ja työtä rajaavista tekijöistä. Kokemuksiin vaikuttivat myös sosiaalityöntekijöiden työkokemus. Työvuosiltaan nuoret, *tulokkaat*, kokivat halua ja innokkuutta soveltaa mallia ja käyttää sitä varioiden. Pitkään lastensuojelussa työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden, *konkareiden*, kokemuksissa kriittisyys nosti päätään. Vuonna 2008 voimaan astunut lastensuojelulaki teki lastensuojelutarpeen selvittämisestä lakisääteisen työskentelyprosessin. Laissa ei kuitenkaan ole määritelty sitä, kuinka selvitys tulee tehdä. Moni kunta päätyi siihen, että he perustavat tai eriyttävät

toiminnastaan erillisen arviointi- tai selvitysyksikön tekemään vain lastensuojelutarpeen selvityksiä. Tässä pro gradu -tutkielmassa jatkan tutkimustani siitä, mihin kandidaatintutkielmassani jäin: parantaako toiminnan eriyttäminen lastensuojelutarpeen selvitysten laatua.

Tutkimusraportti jakaantuu kahdeksaan päälukuun. Aluksi käsittelen lastensuojelun alkuvaiheen työskentelyä ja kerron Englannin ja Ruotsin malleista. Tämän jälkeen käsittelen käytäntötutkimusta ja lapsikeskeisyyttä tutkimuksen viitekehyksenä. Lastensuojelun ja lastensuojelutarpeen selvityksen laatu-käsitettä avaan luvussa 5. Luvussa 6 kartoitan aiempia lastensuojelutarpeen selvittämistä koskevia tutkimuksia. Luvussa 7 täsmennän tutkimustehtävää. Haastatteluiden analysointia tehdään luvussa 8. Viimeisessä luvussa pohditaan tutkimuksesta saatuja tuloksia sekä esitetään ehdotukset jatkotutkimukselle.

2. Lastensuojelun alkuvaiheen työskentely Suomessa, Englannissa ja Ruotsissa

Lastensuojeluprosessin eri vaiheissa arvioidaan lapsen tuen ja palveluiden tarvetta ja sitä, minkälaista tukea lapsi tarvitsee (Möller 2004, 34). Lastensuojelun alkuvaiheen arviointia on alettu nimittää käsitteellä tilanearvio, joka vuoden 2008 alusta voimaan tullessa lastensuojelulaissa nimettiin lastensuojelutarpeen selvitykseksi. Laissa lastensuojelutarpeen selvitys määriteltiin myös omaksi itsenäiseksi osaksi lastensuojelun asiakkuuden prosessia. (Haarakangas & Helminen 2012; Möller 2005; Ojaniemi & Rantajärvi 2010).

Alkuarvioinnissa on tärkeää kysyä, mikä on oikeaa ja riittävää tietoa ja halutaanko tietoa asiakkaasta, asiakkaalta vai asiakkaan kanssa. Kysymykset liittyvät siihen, kenen tiedon varassa alkuarviointia tehdään. Samalla tulee pohtia, keitä ovat tiedon tekijät ja mikä on tiedon kohde ja käyttötarkoitus. Erilaisten asiantuntijoiden ja erityispalveluiden käyttäminen alkuarvioinnissa johtaa kysymykseen asiakkaan tilannetta koskevasta tiedosta ja sen rakentumisesta. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 224.)

Lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi on välttämätön edellytys lasta koskevalle päätöksenteolle lastensuojelussa. Arvioinnin merkitys korostuu erityisesti asiakkuuden alussa, koska hyvä ja riittävä lapsen tilanteen ja tuen tarpeiden arviointi luo perustan lastensuojelun jatkotyöskentelylle. Asiakkuuden alkuvaiheeseen paikantuva arviointi voi johtaa lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen, asiakkuuteen muissa sosiaalihuollon palveluissa tai asiakkuuden päättymiseen. Perusteellisesti tehty arviointi luo hyvän pohjan myös lapsen ohjaamiselle muiden tukipalveluiden piiriin. (Petrelius, Hietamäki, Jaakola, Tulensalo & Antila 2016.)

Lastensuojelun alkuarviointi tehdään haasteellisessa ympäristössä. Keskeisimmässä asemassa lastensuojelussa on lapsi omine tarpeineen. Vanhempien kykyä ja mahdollisuutta vastata lapsen tarpeisiin ja ottaa ne huomioon peilataan lapsen tarpeisiin. Lisäksi arvioidaan vanhemman valmiutta tehdä yhteistyötä lapsen asioissa eri toimijoiden kesken. Asetelman kolmantena osapuolena on sosiaalityöntekijä, joka antaa tilanteesta oman ammatillisen arvionsa. Alkuarvioinnin haasteena on myös aika: alkuarviointi on tehtävä kolmen kuukauden sisällä lastensuojeluilmoituksen saapumisesta. Kolmessa kuukaudessa työntekijöiden on kerättävä monipuolista tietoa, luotava luottamuksellinen suhde asiakkaaseen ja löydettävä mahdollisimman hyviä vaihtoehtoja ongelmallisen tilanteen ratkaisemiseksi. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 233.)

Suomessa on kehitelty työmenetelmiä lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheessa tehtävään arviointiin. Näitä alkuarviointiin kehitettyjä työmenetelmiä ovat Pesäpuu ry:n kehittämä Lapsen elämäntilanteen kartoitus (Möller 2004) ja Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kehittämä Lapsikeskeinen tilannearviointi (Muukkonen & Tulensalo 2004). Menetelmät ovat hyvin samankaltaisia, vaikka erojakin löytyy. Erot koskevat esimerkiksi sitä, järjestetäänkö yksilötapaamisia ensisijaisesti lapsen kanssa. (Hietamäki 2015, 20.) Seuraavaksi esittelen Englannin ja Ruotsin lastensuojelun arvioinnin malleja, joiden pohjalta Suomenkin alkuarviointia on osin kehitelty ja kehitellään edelleen.

Englannin sosiaalipalveluissa lasten kaltoinkohtelu on nähty ensisijaisesti yksilötason ongelmana. Lastensuojelun lainsäädäntö Englannissa on laaja ja hajanainen. Keskeinen laki jakaa lapset kahteen luokkaan ”tuen tarpeessa oleviin lapsiin” ja ”vaarassa oleviin

lapsiin”. Tällä hetkellä Englannissa on kolme arvioinnin jäsenystä. Common Assessment Framework (CAF) on tarkoitettu ensisijaisesti muiden kuin lastensuojelun työntekijöiden käyttöön, esimerkiksi koulun ja terveydenhuollon käyttöön. Se tarjoaa yksinkertaisen mallin kokonaisvaltaiseen arviointiin. CAF-työskentelyssä hyödynnetään muun muassa listauksia lasta koskevista huolista. Listaukset helpottavat päätöksentekoa siitä, kuka tarvitsee arviointia. Toinen malli on tuen tarpeessa olevien lasten arviointiin tarkoitettu Assessment Framework for Children in Need and Their Families. Lisäksi on erilliset ohjeistukset vakavassa vaarassa olevien lasten tilanteen arviointiin. Framework for Assessment of Children in Need and Their Families on arviointimalli, joka esitetään kolmion muodossa. Mallin teoreettinen perusta on ekologisissa kehitystä koskevilla teorioilla kuten Bronfenbrennerin (1979), sekä muissa lapsen kehitystä koskevilla teorioilla, kuten kiintymyssuhdeteoriassa. Kolmiossa yhtenä ulottuvuutena on lapsen kehitykselliset tarpeet, toisena ulottuvuutena ovat vanhemmuuden voimavarat ja kolmantena perhe ja ympäristö. Lapsi on näiden keskiössä. Arviointiprosessissa on koko ajan tavoitteena yhteistyö lapsen ja perheen kanssa. Tärkein työväline on keskustelu ja haastattelu, mutta työn tueksi on kehitetty ja koottu myös runsaasti erilaisia lomakkeita ja muita apuvälineitä. Tavoitteena on, että arviointi tehdään 35 työpäivän kuluessa.

Assessment Framework for Children in Need and Their Families -arviointimallin käyttäminen edellyttää, että ymmärretään perusteellisesti lasten kehitystarpeet sekä vanhempien kyky vastata näihin tarpeisiin. Lisäksi arvioinnissa on pystyttävä ottamaan huomioon ympäristötekijöiden vaikutus lapsen kehitykseen. Olennaista lapsen tuen määrittelyssä on, että lähestymistapa on lapsikeskeinen. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsi nähdään ja pidetään arvioinnin keskipisteessä. Monimutkaisissa tilanteissa huomio voi ohjautua perheen muihin kysymyksiin, kuten vanhemman mielenterveysongelmiin tai akuutteihin asumisen ongelmiin. Lapsen kanssa suoraan työskentelyä ei voi liiaksi korostaa. Koko arviointiprosessin aikana lapsen turvallisuus tulee varmistaa. (Department of Health 2000, 10-17.)

KUVIO 1

Arvioinnin viitekehys (Department of Health 2000)

Lapsen kehityksellisiä tarpeita arvioitaessa on tärkeää tunnistaa laaja-alaisesti lapsen kehitykseen liittyvät tekijät ja mahdolliset kehitysviivästymät, lapsen terveyteen ja koulunkäyntiin liittyvät tekijät. Lapsen kehityksellisissä tarpeissa on tärkeää huomioida identiteettiin, perhesuhteisiin ja sosiaalisiin taitoihin liittyvät seikat. Lapsen itsestään huolehtimiseen liittyvät taidot ikä- ja kehitystasoisesti on myös yksi arvioinnin kohteista. Lisäksi arvioidaan vanhempien kykyä vastata lapsen tarpeisiin: millainen on lapsen ja vanhemman suhde ja vanhemman ymmärrys lapsen tarpeista ja kehityksestä, kuinka vanhemmat reagoivat lapsen tarpeisiin ja mikä on heidän kykynsä kohdata mahdollisia erityistarpeita. Perheen ja ympäristön merkityksessä huomioitavaa on muun muassa

perheen historia ja perhe laajemmassa merkityksessä, perheen työllisyys, taloudenpito ja tulojen vaikutus perheen elämään sekä perheen sosiaalinen ympäristö sekä liittyminen yhteisöön.

Ruotsissa on käytössä Englannin mallia mukaileva lastensuojelun arviointimalli, jossa Englannin mallin aineisto ja lomakkeisto on käännetty ja muokattu Ruotsin tarpeisiin sopiviksi. Ruotsin arviointimallia kutsutaan nimellä BBIC eli Barns behov i centrum. Tavoitteena BBIC:ssä on, että sosiaalihuollon tuen tarpeessa olevilla lapsilla ja nuorilla olisi samat mahdollisuudet yhteiskunnassa kuin muillakin lapsilla ja nuorilla. BBIC perustuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja sen tavoitteena on tarjota kansallisesti johdonmukainen rakenne lasten kanssa työskentelyyn. Ruotsissa BBIC-malli otettiin käyttöön laajasti vuonna 2006 ja monilla kunnilla on lisenssi malliin. BBIC:tä voivat käyttää vain ne, jotka ovat saaneet siihen virallisen koulutuksen. Perusteena BBIC-mallin käyttöönottoon oli muun muassa se, että Ruotsissa selvityksissä oli paljon parannettavaa, ne olivat epäyhtenäisiä, veivät liian pitkän ajan eivätkä olleet objektiivisia. Tarkoituksena oli laadun parantaminen. (Sinko & Vaitomaa 2015.)

BBIC:n peruseriaatteisiin kuuluu, että lapsi on keskiössä. Lapsen etu on ratkaiseva tekijä. Jokaisella lapsella on yhtäläiset mahdollisuudet. Yhteistyötä tehdään lapsen, perheen ja verkoston kanssa. Viranomaisyhteistyö on tärkeää selvityksissä ja arvioinneissa. Työskentely pohjautuu käytäntöön. Vahvuuksia ja vaikeuksia tunnistetaan. Tukea ja apua tulee saada jo arvioinnin aikana. Tärkeää on myös systemaattinen seuranta. (Socialstyrelsen 2015; Sinko & Vaitomaa 2015.) Keskiössä on lapsen hyvinvoinnin turvaaminen kolmen eri viitekehyksen kautta. Nämä viitekehykset ovat lapsen kehitykselliset tarpeet, vanhempien mahdollisuudet vastata lapsen tarpeisiin sekä perhe ja ympäristö. Ruotsissa lastensuojelun lainsäädäntö erottaa arviointivaiheen ja varsinaisen työskentelyn toisistaan. Lastensuojelun selvitys (utredning) tulee olla tehtynä neljän kuukauden kuluessa vireilletulosta. Suomessa seurataan Ruotsista BBIC:stä saatuja kokemuksia, ja joissakin kunnissa sitä käytetään sovelletusti.

3. Käytäntötutkimus

Sosiaalityön käytäntötutkimus on yhteiskunnallisia käytäntöjä palvelevan tiedon suunnitelmallista tuottamista. Sosiaalityön käytäntötutkimukselle on tyypillistä kokeileva, reflektiivinen ote sekä ongelmalähtöinen toimintatapa, jossa eri osapuolet sovittavat yhteen erilaisia kiinnostuksen kohteita. Käytäntötutkimuksen osapuolet sopivat yhdessä neuvotellen tavoitteet ja tutkimustehtävän. Käytäntötutkimus tuottaa tietoa ja menetelmällistä osaamista siten, että tutkimusprosessin eri vaiheet rakennetaan innovatiiviselle pohjalle, jossa sosiaalialan käytännöllinen asiantuntemus ja akateeminen tutkimusosaaminen yhdistyvät. Tutkimustieto palvelee ajankohtaisten sosiaalisten kysymysten, kuten esimerkiksi lastensuojelun haastavien kysymysten, ratkaisemista. (Socca 2016.)

Pääkaupunkiseudulla käsite sosiaalityön käytäntötutkimus on 2000-luvun alkupuolella hyväksytty nopeasti. Vaikka käsite on arkipäiväistynyt, ei ole helppoa todeta selkeästi, mitkä ovat käytäntötutkimuksen menetelmät ja teoriat. Palvellakseen tarkoitustaan sosiaalityön käytäntötutkimuksen tulee säilyä ajassaan elävänä ja itseään alati uudistavana, kritiikille ja reflektiolle korvansa kallistavana aikalaistoimintana. Oletuksena on, että sen on jatkuvasti etsittävä uusia välineitä ja kehyksiä, joiden pätevyys ratkaisee se, miten hyvin ne tuottavat merkityksellistä tietoa kohdeilmion ja siinä mukana olevien erilaisten toimijoiden kannalta, kuten lasten, nuorten, vanhojen, työttömien ja tavallisten ihmisten. (Satka, Karvinen-Niinikoski & Nylund 2005, 10–11.)

Mistä silloin puhutaan, kun aiheena on sosiaalityön käytäntötutkimus? Ensinnäkin silloin puhutaan tutkimuksesta, jonka ongelmanasettelu ja aihe liittyvät sosiaalialan käytäntöihin. Se on ensisijaisesti soveltavaa tutkimusta, joka pyrkii palvelemaan monia erilaisia intressitahoja joko erikseen tai yhdessä. Sellaisia tahoja ovat esimerkiksi palvelujen käyttäjät, kansalaiset yleensä tai sosiaalityöntekijät ja muut ammattilaiset, palvelujen tuottajat, kuntien ja maakuntien hallinto sekä lukuisat vapaaehtoistoimijat. Viimeaikaisen kehityksen myötä käytäntötutkimus on alkanut hahmottua kenttänä, jolla on omanlaisiaan tietokäsityksiä ja tiedon tuottamisen tapoja. Joidenkin mielestä on jo syntynyt uudenlainen tiedon muodostamisen kulttuuri verrattuna perinteisiin

sosiaalitieteellisiin tutkimuksen kulttuurisiin maailmoihin. Oma toimintakulttuuri tukee uuden tutkimusalan innovatiivisuutta ja rajoja ylittävää tiedonmuodostusta, mutta samalla se saattaa erottaa käytäntötutkimusta akateemisista juuristaan. Koko tiedeyhteisön ei välttämättä ole helppo tunnustaa käytäntötutkimusta ”omakseen”. (Satka ym. 2005.)

Yhteys käytäntöihin on perustavanlaatuista siksi, että juuri tämän yhteyden varassa käytäntötutkimuksen on mahdollista rakentaa reflektioiva suhde vallalla oleviin sosiaalitieteellisiin käsitteisiin ja teorioihin. Tämä uudelleen käsitteellistävä ulottuvuus onkin käytäntötutkimuksen toinen olennainen ominaisuus. Käytäntötutkimuksessa sosiaaliteoriasta johdettujen käsitteiden rinnalle tarvitaan monia metodisia työkaluja, esimerkiksi tarinoita, metaforia ja dialogisia kohtaamisia, jotka jäsentävät elettyä todellisuutta kulttuurisesti ymmärrettäväksi osuvammin kuin tieteelliseen kuvaamiseen ja selittämiseen tarkoitetut käsitteet ja mallit. Käytäntötutkimuksen kolmas ominaisuus piilee toimijoiden ja tutkijoiden intuition sekä hiljaisen tiedon siivittämässä menetelmällisessä ja metodisessa innovatiivisuudessa. Neljänneksi laatupiirteeksi nostetaan se, että käytäntötutkimus pyrkii jaettuun tai yhteiseen tiedontuottamiseen mukanaolijoiden kesken. Käytäntötutkimuksessa ymmärretään kaikki siihen osalliset ihmiset tiedon kantajiksi. Viides käytäntötutkimuksen ominaisuus liittyy käytäntöperäisen ja toimijoihin sidotun henkilökohtaiseen koskettavuuteen, sosiaalityön käytäntötutkimus ymmärtää tehtäväkseen tuoda etenkin marginaaleihin joutuneiden, poliittista valtaa vailla olevien ja muiden, omien etujensa suhteen heikosti puolustuskykyisten kansalaisten tietoa ja kokemusta tiedetyksi. (Satka ym. 2005.)

Sosiaalihuoltolaki (2014/1301) antaa erinomaiset puitteet monialaisen käytäntötutkimuksen edistämiseen: se ohjaa virkamiehiä ja kuntalaisia muun muassa rakenteelliseen vaikuttamiseen, alueen toimijoiden mukaan ottamiseen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseen hyödyntämällä tutkimustietoa ja asiakaspalautteita (Satka, Julkunen, Kääriäinen, Poikela, Yliruka & Muurinen 2016, 18).

Espoo on osallistunut Helsingin yliopiston ja pääkaupunkiseudun yhteiseen lastensuojelun Praksikseen. Praksiksen kautta työyhteisöihin on saatu käytännön opettajia. Praksiksen toiminta-ala kattaa sosiaalityön käytännön opetusjaksot, kuten

asiakastyön taidot, johon liittyy mm. lastensuojelutarpeen arviointi, käytäntötutkimuksen harjoittelu sekä luentokurssi lastensuojelun perusteista.

4. Lapsikeskeisyys ja lapsilähtöisyys

Kansainvälisillä lasten oikeuksia määrittävillä sopimuksilla on ollut suuri vaikutus poliittisesti, juridisesti ja asenteellisesti lasten asemaan yleisesti sekä lapsikeskeisen ajattelun lisääntymiseen (Jaakola 2016, 4). Lastensuojelussa lapsikeskeisyys on noussut 2000-luvulla perhekeskeisyyden periaatteen ohi. Lapsikeskeinen orientaatio lastensuojelujärjestelmässä tulee näkyvämmäksi ja lapsen oikeudet ja tarpeet nousevat keskiöön (Pösö ym. 2014, 476). Suomessa lapsikeskeisyyden painotus näkyy lastensuojelulainsäädännön uudistamisessa vuonna 2007. Lapsikeskeisyys ei enää määrity ainoastaan lapsen edun ja suojaamisen kautta vaan myös mahdollistaen lapsen osallisuuden (Jaakola 2016, 6). Lapsikeskeisyyden ydinasiana on, että lapsi tulee kohdatuksi koko lastensuojeluprosessin ajan (Ervast & Tulensalo 2006, 25).

Lapsen elämäntilanteen kartoituksessa ollaan pääasiallisesti kiinnostuneita siitä, mitä lapsi kokee, mitä hän ajattelee ja tuntee. Lapsen kokemusmaailmaa käydään läpi niin lapsen itsensä kuin hänen vanhempiansakin kanssa. Kartoitustyöskentelyä ei pyritä käynnistämään määrittelemällä vanhempien ongelmaa. Alkuvaiheen työskentelyssä käydään selkeästi läpi tietyt teemat koskien lapsen elämää, ja sillä pyritään välttämään jumiutumisen vain tietyn ilmiön tarkasteluun ja hahmottamiseen perheessä. Keskusteleminen esimerkiksi vanhempien päihteiden käytöstä tai mielenterveysongelmista voi jumiuttaa työskentelyn hyvin helposti vain näiden ongelma-alueiden ympärille. (Möller 2004, 25.)

Koska vanhemmat parhaimmillaan ovat lapsen resurssi, on tärkeää, että työ ei keskity vain lapsen kanssa työskentelyyn vaan vanhempien kanssa työskentely kulkee tiiviisti sen rinnalla. Rinnakkainen työskentely vanhempien kanssa vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta hänen ollessaan tietoinen siitä, että myös vanhemmat saavat samanaikaisesti apua. (Oranen 2001, 82.)

Mikko Oranen (2006) määrittelee lapsilähtöisyyden lasten aktiivisen toimijuuden kunnioittamiseksi ja mahdollistamiseksi sekä pyrkimykseksi tarkastella tilanteita lasten näkökulmasta. Lastensuojelulla on monia reunaehtoja, muun muassa lainsäädäntö, ohjeet ja suositukset sekä vakiintuneet työkäytännöt. Monet näistä työtä määrittävistä tekijöistä ovat sekä työntekijöiden että aikuisten asiakkaiden vaikutusmahdollisuuksien tavoittamattomissa lapsista puhumattakaan.

Muukkonen ja Tulensalo (2004) määrittelevät lapsikeskeisen työn tavoitteeksi suojella, tukea, vahvistaa ja eheyttää lasta työskentelemällä suoraan lapsen kanssa, pitämällä prosessit lapsikeskeisinä ja valitsemalla lapsikeskeisyys ohjaavaksi periaatteeksi. Lapsikeskeisessä sosiaalityössä sosiaalityöntekijän tehtävänä on työskennellä lapsen kanssa, olla lasta varten koko asiakkuusprosessin ajan ja sen eri kohdissa, välittää lapselta saatua tietoa vanhemmille sekä ottaa lapsen kokemukset ja näkökulma vanhempien kanssa tehtävän työn lähtökohdaksi.

Kohtaavaa lastensuojelua -hankkeen aikana on pyritty käytännön kehittämistyön kautta etsimään vastausta siihen, mitä lapsikeskeisyys tarkoittaa ja miten se lastensuojelun sosiaalityön käytännöissä ilmenee. Muukkosen ja Tulensalon (2004) mukaan lapsikeskeisyys tilannearvion periaatteena edellyttää, että jokainen asiakkaaksi tuleva lapsi kohdataan henkilökohtaisesti. Lapsi nähdään omien kokemustensa ja tunteidensa asiantuntijana, ja siksi lapsi tavataan tilannearviossa aina henkilökohtaisesti tai vähintään yhdessä vanhempien kanssa. Kohtaamisissa keskitytään lapsen kokemustiedon tavoittamiseen. Lapsen ja vanhempien kanssa käytetyt menetelmät tukevat kokemustiedon tavoittamista. Lapsen toiveiden ja tarpeiden löytäminen ja niihin vastaaminen ovat tilannearvion ydinasia. Lapsella on oikeus suojeluun tässä ja nyt, ja hän on tilannearviossa tiedon tuottaja omasta elämästään, ei vanhemmistaan tai vanhempien elämästä. Lapsella on oikeus kertoa elämästään ja kokemuksistaan, ja siksi sosiaalityöntekijällä tulee olla valmiuksia kuulla kaikista lapsen kokemuksista. Lapsen kohtaaminen voi olla puhumista, toimintaa ja tunnetyötä lapsen kanssa, ja lapsella on oikeus valita itseilmaisun tapa.

Lastensuojelun arkeen vaikuttavat yhteiskunnan poliittiset, taloudelliset ja kulttuuriset ehdot. Yhdessä teoreettisen tiedon ja käytännön kokemusten kanssa ne muovaavat lainsäädäntöä, joka puolestaan ohjaa käytäntöjä. Trevor Spratt (sit. Hurtig 2003) jakaa lastensuojelutyön orientaatiot kahteen päätyyppiin: lasten suojelun sekä perhetyön orientaatioon. Lasten suojeluorientaatiossa lainsäädäntö hallitsee työskentelyä, lapsia suojellaan konkreettisilta tapahtumilta; pahoinpitelyltä, laiminlyönneiltä ja seksuaaliselta hyväksikäytöltä, eli usein vanhemmiltaan. Perhetyön orientaatiossa olennaista on pyrkimys ymmärtää tapahtumia ja olosuhteita, jotka voivat vahingoittaa lasta. Lasten suojeleminen on molempien orientaatioiden tavoite, mutta motiivi, keinot ja ajoitus ja osapuolten paikat painottuvat eri tavoin. Näiden rinnalle näyttäisi monissa maissa nousseen tarve lapsilähtöiselle lastensuojeluorientaatiolle, jossa olennaista on tavoittaa lasten yksilölliset tarpeet sekä järjestää ammatillista toimintaa sitä tukemaan. (Ks. Hurtig 2003,19–20.)

Vaikka lapsikeskeisiä työkäytäntöjä on kehitelty näkyvästi 2000-luvulla, näyttää siltä, että lapsikeskeisen työskentelyn toteuttaminen on käytännössä edelleen vaativaksi koettu tehtävä. Arviointityöskentely on muuttunut viime vuosina täsmällisemmäksi ja johdonmukaisemmaksi, mutta lapsikeskeisyyden toteuttamisessa on runsaasti vaihtelua työntekijöiden, työyksiköiden ja eri paikkakuntien välillä. Vaikuttaa siltä, että suomalaiset lapset ovat eriarvoisessa asemassa sen suhteen, kuinka heidän osallisuutensa arvioinnissa ja lastensuojelun työkäytännöissä toteutuu. Toinen este lapsikeskeiselle työskentelylle on kiire. Vaikka lapsikeskeisen työn arvo tunnustetaan, on käytännön työlle asetettujen aika- ja työntekijäresurssien tila vaikeuttamassa lapsikeskeistä työskentelyä. Kiireen lisäksi esteeksi lapsikeskeiseen työskentelyyn liittyvät osaamisen puutteet ja toimintakulttuurit, joissa ei riittävästi tueta tämän osaamisen vahvistumista. Arviointi vaati työntekijältä monipuolista teoreettista tietoa lapsista, lapsuudesta, lapsen kehityksestä sekä lapsen tavasta rakentaa ihmissuhteita sekä kykyä kääntää lasta koskeva tieto lapsen toimijuutta tukeväksi työkäytännöksi. Työntekijän kyky asettua vuorovaikutukseen lapsen kanssa luottamusta luovalla, toimijuutta vahvistavalla ja tasavertaista työskentelysuhdetta rakentavalla tavalla ei rakennu itsestään laajankaan tietämyksen seurauksena. Teoreettisen ja tiedollisen osaamisen kääntäminen toimiviksi työkäytännöiksi edellyttää työntekijöiltä harjoittelua, kokemuksista oppimista ja näiden kokemusten reflektointia. (Petrelius ym. 2016.)

Lapsi on aktiivinen ja osaava yksilö, joka on aikuisen kanssa tasa-arvoinen toimija ja joka osallistuu itse. Lapsi rakentaa ymmärrystään elämästään vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Tämän mukaisesti alkuarvioinnin yhteydessä on hyvä työskennellä lapsen kanssa ja selvittää hänen omat toiveensa ja kiinnostuksen kohteensa. Lapsen näkökulma tulee säilyttää mukana myös silloin, kun työskennellään vanhempien kanssa, jotta vanhempi kykenee asettumaan lapsen kokemusmaailmaan. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 236.)

5. Laatu lastensuojelussa ja lastensuojelutarpeen selvityksessä

Laatu on käsite, jota käytetään monessa eri merkityksessä. Laatu arvotetaan yleensä positiivisesti. Arkikielessä sillä tarkoitetaan jotakin hyvää ja tavoiteltavaa. Kukin laatu-käsitteen käyttäjä antaa oman tulkintansa hyvästä. Tulkinta on sidoksissa henkilöön, paikkaan ja aikaan. Vaatimuksia hyvälle toiminnalle ja lastensuojelupalveluille kohdistuu palvelujen käyttäjiltä, joita ovat lapset, nuoret, perheet ja läheiset. Vaatimuksia on myös palveluiden ostajilla ja rahoittajilla sekä ammattilaisilla itsellään, mikä näkyy haluna tehdä hyvää ja korkeatasoista työtä. Tutkimuksen tuoma uusi tai tarkentunut tieto työmenetelmistä velvoittaa myös palveluiden kehittämiseen. Myös lainsäädäntö ja valtakunnalliset suositukset ja linjaukset velvoittavat lastensuojelun palveluita. Kyseinen lähestymistapa laatuun perustuu ajatukseen, että hyvä laatu on kykyä täyttää erilaisia vaatimuksia. (Holma 2009, 12.)

Laatutyöllä voidaan tavoitella myös parempaa vaikuttavuutta ja tehokkuutta, joka tarkoittaa lastensuojelussa oikea-aikaisuutta ja hyvin suunniteltuja ja tehokkaita prosesseja lastensuojelun sisällä. Laadukkaan lastensuojelun voi katsoa olevan myös vaikuttavaa. Toisaalta kritiikkinä voidaan myös esittää, että lastensuojelu korjaa muiden toimijoiden jälkiä, ja silloin vaikuttavuutta arvioitaessa olisi voitava ottaa huomioon, mitä muut toimijat ovat tehneet ja yrittäneet ennen tätä. (Kataja, Ristikari, Paananen, Heino & Gissler 2014, 39.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on koonnut kymmenen teesiä laadukkaasta lastensuojelutarpeen selvittämisestä. Nämä teesit ovat (1) auta ja tue lasta sekä perhettä

ilman viivettä, (2) kohtaa lapsi ja kuuntele häntä, (3) perustele ja mallinna työvaiheet, (4) kartoita lapsen tilanne kokonaisvaltaisesti, (5) ota vanhemmat mukaan arviointiin ja tukimuotojen suunnitteluun, (6) varmista työnantajana arvioinnissa tarvittava osaaminen, (7) hyödynnä moniammatillista yhteistyötä ja lapsen kehitysympäristössä rakentunutta tietoa, (8) arvioi organisaatiosi työkäytännöt, (9) varmista organisaatiosi tarjoama tuki hyvillä käytännöillä ja (10) huomioi lapsen oikeudet. Lapsen oikeudet pohjautuvat YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja siellä 12. artiklaan, joka koskee lapsen oikeutta ilmaista näkemyksensä vapaasti. Lapsen osallisuus on juridisessa mielessä käsitteellinen, jossa yhdistyy lapselle turvattuja oikeuksia, vapauksia ja suojaamisen tarpeen arviointia (Pajulammi 2014, 138.)

Arviointityölle asetut tavoitteet, työntekijöiden tieto, asiakkaiden ja ammattilaisten roolit ja valtasuhteet, työntekijöiden ja asiakkaiden kokemukset ja asenteet, arvioinnin kontekstina toimivat yhteistyötahot ja lastensuojelun lainsäädäntö muotoilevat kukin sitä, millä tavoin arviointia toteutetaan. Arviointikäytännöt muotoutuvat useiden toisiinsa kietoutuvien tekijöiden tuloksena. Arviointityön laadun vahvistaminen edellyttää monitasoisia toimenpiteitä ja organisaatioiden pitkäjänteistä sitoutumista laadukkaaseen arviointiin. Arvioinnin pelkäksi lopputulokseksi ei riitä, että päätetään, tarvitseeko lapsi lastensuojelun palveluja vai ei, vaan on saatava selville, minkälainen lapsen elämäntilanne kokonaisuudessaan ja hänen kokemanaan on ja millaista tukea hän lastensuojelulta ja muilta toimijoilta tarvitsee. (Petrelius, Hietamäki, Jaakola, Tulensalo & Antila 2016.)

Laadukas arviointi lastensuojelussa toteutetaan lapsikeskeisesti. Selvityksessä on tärkeää, että työntekijän ja perheen välille syntyy luottamuksellinen suhde. Selvityksen tiedon tulee rakentua kokonaisvaltaisesti yhdessä lapsen, perheen ja muiden keskeisten toimijoiden kanssa. Työprosessin tulee olla selkeä, tiedon tulee rakentua systemaattisesti, ja arviointikohteiden täytyy olla perusteltuja. Selvityksen lopputuloksen tulee olla selkeä, perusteltu ja ymmärrettävä. Arviointityöskentelyn tulee olla eettistä ja reflektivoivaa. (Petrelius ym. 2016.)

Seuraavissa alaluvuissa kuvaan asiakasosallisuutta, etiikan merkitystä, lainsäädäntöä ja luottamusta lastensuojelussa sekä tiedon tuottamista lastensuojelutarpeen selvityksessä.

5.1 Asiakasosallisuus ja kokemusasiantuntijat

Osallisuuden ja laadun yhdistämisellä pystytään keskittymään oikeisiin asioihin lastensuojelussa. Lasten oikeuksien sopimuksessa sopimusvaltiot takaavat lapselle oikeuden ilmaista omat näkemyksensä häntä itseään koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Osallisuus on myös hyödyllistä lapsen ja nuoren kehitykselle, se tuo mahdollisuuden vaikuttaa omaan elämään sekä lisää myös tyytyväisyyttä elämää kohtaan. (Sinko & Vaitomaa 2015.) Lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen vahvistaminen on yksi osa vaikuttavien lastensuojelupalvelujen kehittämiseksi. Ollakseen osallisia eri osapuolten pitää voida kokea ja luottaa siihen, että jokainen tulee kuulluksi omana itsenään. Lastensuojelulain (2007) 4. luku koskee lapsen osallisuutta. Pykälässä 20 lastensuojelua toteutettaessa on selvitettävä lapsen toivomukset ja mielipide sekä otettava ne huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Pykälässä 24 lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista. Sosiaalityöntekijä on velvollinen avustamaan lasta tai nuorta puhevallan käytössä sekä tarvittaessa ohjaamaan lapsi tai nuori oikeusavun piiriin. Lastensuojelulain 29§:n mukaan asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on henkilökohtaisesti tavattava lasta. Ottamalla lapset ja vanhemmat mukaan kehittämään palveluja työntekijät ja johto voivat ymmärtää paremmin lastensuojelutyön todellisuutta asiakkaiden näkökulmasta. Laatusuosituksen lähtökohtana on, että kunnat laatisivat lasten, nuorten ja vanhempien osallistumisen vahvistamiseksi konkreettisen suunnitelman kuinka asiakasosallisuutta edistetään ja kokemustietoa hyödynnetään. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 18–19.)

Lapsia ja nuoria on kuultu asiantuntijoina lastensuojelun laadun arvioinnissa muun muassa Lapsiasiavaltuutetun toimiston, Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL), Pesäpuu ry:n ja Lastensuojelun Keskusliiton yhteishankkeessa vuonna 2011. Raportissa *Uskomme sinuun – Usko sinäkin* kuultiin noin 120 sijaishuollon asiakaslasta eri puolilla Suomea. Raportin keskiössä ovat nuorten kokemukset sijaishuollon arjesta: millaista on

elää lastensuojelun asiakkaana, mikä sijaishuollossa toimii ja mitä puolestaan tulisi kehittää. Näillä lapsilla oli eri mittaisia asiakkuuksia lastensuojelussa ja sijoitettuna olosta. Mukana olleiden nuorten viestit on kerätty yhteen Vaalimisohjelman (2011), joka on tarkoitettu kaikille lastensuojelussa toimiville aikuisille. Vaalimisohjelman mukaan lastensuojelu ole mustavalkoista: täytyy tehdä tilaa lasten, nuorten ja vanhempien lastensuojeluun liittyville kokemuksille, ajatuksille ja tunteille. Ohjelmassa muistutetaan, että ”leiman takana on tavallinen nuori”. Aikuisena meidän tulee purkaa määrätietoisesti lastensuojeluun ja sen asiakkaina oleviin lapsiin ja nuoriin liittyviä ennakkoluuloja. Aikuisten tulee suojella asiakasnuorten turvallisten olosuhteiden ja tärkeiden ihmissuhteiden jatkuvuutta tukemalla yhteydenpitoa nuorelle tärkeisiin ihmisiin. Lastensuojelussa aikuisten tulee tunnistaa, että säännöt, rangaistukset ja rajoitustoimenpiteet ovat vallankäytön muotoja. Kun käytetään tällaista valtaa, se tehdään oikeudenmukaisesti ja perustellusti. Tiedostetaan, että lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on suuri ja tärkeä rooli sijoitetun nuoren elämässä. Sijoituksen jälkeen emme päästä nuorta maailmalle ilman yhteistä suunnitelmaa ja tukea. Aikuisten tulee varmistaa, että nuori tietää lastensuojelun valvovat viranomaiset ja heidän tehtävänsä. Kun nuori on syrjäytymisvaarassa, aikuiset auttavat. Vaalimisohjelmassa tuodaan esiin myös toivon ja unelmien tärkeys. (Vario, Barkman, Kiili, Nikkanen, Oranen & Tervo 2012, 8–11.)

Esimerkkinä lastensuojelun avohuollon kokemusasiantuntijoiden mukanaolosta voidaan mainita Helsingissä olleet Nuoret kehittäjät, Idän nuoret kehittäjät ja Maunulan nuoret. Lastensuojelun avohuollon asiakkaana olevilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus osallistua yhtenä avohuollon tukitoimena säännöllisesti kokoontuvaan lastensuojelua kehittävään kokemusasiantuntijaryhmään omalla alueellaan. Ryhmä kokoaa ja käsittelee toiminnallisin menetelmin kokemustietoa lastensuojelun kehittämiseksi. Tietoa viedään eteenpäin säännöllisesti kokemusasiantuntijoiden ja ammattilaisten toimesta. (Innokylä 2016.)

5.2 Etiikan merkitys lastensuojelun laadussa

Etiikka tutkii moraalialia ja siihen liittyviä kysymyksiä, kuten eettisen toiminnan periaatteita. Etiikka on moraalien filosofiaa. Siihen liittyvät arvo- ja moraaliperiaatteet sekä menettelytavat, joita kulloinkin kyseessä olevan ilmiön arvostettavaan ja hyväksyttävään toteuttamiseen liitetään. Arjen ratkaisuissa tuotetaan moraalista järjestystä punnitsemalla tilannekohtaisesti, mikä on oikein tai väärin. Lastensuojelutyössä työntekijä kohtaa usein tilanteita, jossa joutuu punnitsemaan tilanteiden hyväksyttävyyttä. Kysymys on asiakkaan kohtaamisesta ja kuuntelemisesta sekä yksilönä että perheensä, yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. (Ks. Anis 2015.)

Laadulla tarkoitetaan palvelujen kykyä vastata asiakkaiden selvitettyihin palvelutarpeisiin järjestelmällisesti, vaikuttavasti, säännösten mukaan ja kustannustehokkaasti. Laadukas palvelu ylläpitää tai parantaa asiakkaan toimintakykyä ja hyvinvointia. Lastensuojelutyötä ja sen laatua määrittävät viisi eettistä periaatetta, joista ensimmäisenä on asiakkaiden *ihmisarvo ja perusoikeudet*. Tämä näkyy lastensuojelutyön arjessa asiakkaiden yhdenvertaisena ja kunnioittavana kohteluna, esimerkiksi niin, ettei työntekijä hoida toisen asiakkaan asioita asiakastapaamisella. Lastensuojelun toiminnassa noudatetaan myös YK:n Lasten oikeuksien sopimusta. Toisen eettisenä periaatteena on *lapsen etu*. Hyvän hallintotavan mukaiset periaatteet kuten oikeudenmukaisuus, avoimuus ja luotettavuus ja turvallisuus korostuvat asiakastyön jokaisessa vaiheessa. Lapsen etua mietittäessä on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimintavaihtoehdot turvaavat lapselle tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä jatkuvat ihmissuhteet. Kolmantena periaatteena on *hyvä vuorovaikutus*, asiakkaiden – sekä lapsien että vanhempien – kohtaamisessa näkyvät arvostus, inhimillisyys ja empatia. Eettisenä periaatteena on myös *ammattihenkilöstön työn laatu*, joka tarkoittaa käytännössä muun muassa sitä, että henkilöstö tiedostaa oman vastuunsa tekemässään työssä. Samoin myös johdon on tiedostettava vastuunsa laadukkaana työn mahdollistajana. Viidentenä eettisenä periaatteena ovat *vastuulliset päätökset ja toimintakulttuuri*. Tämä tarkoittaa sitä, että päätösten, kehittämistyön ja palveluiden perustelut tulee olla mietittynä lasten, nuorten ja perheiden näkökulmasta. Eettiset periaatteet läpäisevät kaiken lastensuojelutyön. Myös lastensuojelua kehitettäessä pitää tarkistaa, miten eettisesti kestäviä ratkaisut ovat. Jokaisen

lastensuojelutyötä tekevän ammattilaisen ja työyhteisön tulisi tarkastella eettisiä periaatteita arvioiden sitä, mitä periaatteet tarkoittavat omassa työtehtävässä ja työyhteisössä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.)

5.3 Laatu ja lainsäädäntö lastensuojelussa

Lastensuojelulaki sekä monet muut lastensuojelua koskevien lakien säännökset ovat jatkuvassa muutoksessa. Lakimuutokset vaikuttavat kunnallisten palvelujen järjestämiseen sekä odotuksiin, joita sosiaaliviranomaisiin kohdistetaan. Valjakan (2016) mukaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun ja yleisestikin sosiaalipalveluiden lakimuutoksissa ei ole kysymys pelkästään palvelujärjestelmän uudistamistarpeesta vaan laajemmasta ja syvällisemmästä muutosprosessista, jossa heikoimmassa asemassa olevien ja julkisen vallan suojelua tarvitsevien lasten asema määritellään uudelleen.

Perusta lastensuojelun periaatteiksi on kirjattu lastensuojelulakiin (LsL 4§). Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä avoimuuden tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. Lain mukaisesti lastensuojelun on (1) edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia, (2) tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa, (3) pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä (4) pyrittävä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin.

Lastensuojeluasia saa alkunsa, kun sosiaalihuoltoon ollaan yhteydessä tuen tarpeen arvioimiseksi tai kun sosiaalityöntekijä on vastaanottanut lastensuojeluilmoituksen. Lastensuojeluasia voi tulla vireille myös hakemuksesta tai kun sosiaalityöntekijä on muulla tavoin saanut tietää mahdollisesta lastensuojelun tarpeesta olevasta lapsesta. Lastensuojelulaissa korostetaan sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arviointia. ”Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Lisäksi on tehtävä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi,

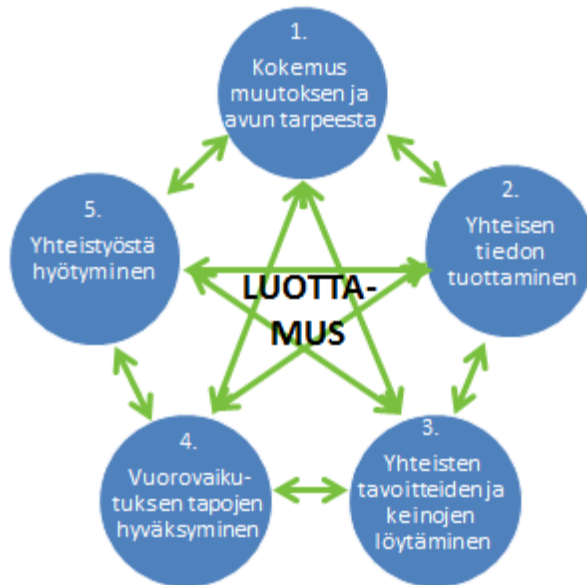
jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvitetään lastensuojelun tarve, ellei asia ole selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita. Arvion lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeesta tekee sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä arvioi lapsen kasvuolosuhteita sekä huoltajien tai muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arviointi tehdään kyseessä olevan tapauksen olosuhteiden edellyttämässä laajuudessa. Arvioinnin tekemiseksi sosiaalityöntekijä voi tarvittaessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin siten kuin sosiaalihuoltolain 41 §:ssä säädetään. Palvelutarpeen arvioinnin tekemisessä on noudatettava, mitä sosiaalihuoltolain 36 §:ssä säädetään. Arvio on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.” (LsL 2007, § 26.)

5.4 Luottamus lastensuojelussa

Luottamusta voidaan pitää yhtenä asiakassuhteen rakentumisen peruspilarina. Verkostoituminen on ollut viime vuosina pinnalla ja sitä on perusteltu sillä, että asiakas saa tarvitsemansa palvelut näin helpommin. Viranomaistahojen ja asiakkaan välisissä verkostotapaamisissa piilee vaaransa: pahimmillaan ne voivat hankaloittaa luottamuksen syntyä. Esimerkkinä tästä asiakas voi pettyä, kun verkostotapaamisessa selviää, että lastensuojelun sosiaalityöntekijä on ollut yhteydessä lapsen verkoston muihin jäseniin, varsinkin jos tästä ei ole keskusteltu etukäteen. Vaarana on myös se, että verkostotapaamisissa yhteisestä asiakkaasta tulee helposti ”ei kenenkään asiakas”. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 240–241.)

Tiina Muukkonen (2015) toteaa liseniaattityössään, että lastensuojelutyötä tehdään perheenjäsenten, lastensuojelun, lasten ja aikuisten peruspalvelujen ja usein myös erityispalvelujen työntekijöiden ja muiden lapsen verkostossa olevien läheisten kesken. Yhteistyön tekemiseen on sekä velvoitteita että tarvetta. Yhteistyön kehittynein muoto on integroitunutta yhteistoimintaa, jonka keskeinen tekijä on luottamus. Sitoutuminen lisää

luottamusta, ja suhteessa koetut riskit vähentävät luottamusta. Muukkonen havaitsi tutkimuksessaan viisi monitoimijaista yhteistyötä rakentavaa ulottuvuutta, joissa luottamuksen oli mahdollista syntyä. Yhteistyön ulottuvuuksia ovat kokemus muutoksen ja avun tarpeesta, yhteisen tiedon tuottaminen, yhteisten tavoitteiden ja keinojen löytäminen, vuorovaikutuksen tapojen hyväksyminen sekä yhteistyöstä hyötyminen.

KUVIO 2

Muukkonen 2015: Sitoutumisen ulottuvuudet luottamusta luovalla kehällä

Muukkoson (2015) mukaan lastensuojelussa eri osapuolten omat tarpeet saada muutosta aikaan sitouttavat vahvasti yhteistyöhön. Vastaavasti se, ettei omaa tarvetta muutokselle ole tai se on epäselvää, estää yhteistyöhön sitoutumisen. Oikea ja tarpeenmukainen tieto lisää sitoutumista yhteistyöhön, ja jaettu tai yhdessä tuotettu tieto kasvattaa luottamusta. Vahvasti ristiriitaiset tai eri suuntiin vievät tavoitteet vähentävät sitoutumista. Jos vanhemmat esimerkiksi kokevat viranomaisten vuorovaikutuksen tyylin loukkaavana tai epäsopivana, he haluavat vetäytyä yhteistyöstä tai käyttäytyvät epäkunnioittavasti itsekkin. Kaikille osapuolille on tärkeää, että yhteistyöstä on hyötyä. Monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen näyttää liittyvän vahvasti luottamuksen kokemukseen ja sitä kautta myös sitoutumiseen. Jotta alkuarvioinnissa ja lastensuojelutarpeen selvityksissä luottamus olisi mahdollista, tulisi näiden ulottuvuuksien myös löytyä alkuvaiheen työskentelystä.

5.5 Tiedon rakentuminen selvityksen tekemisessä

Alkuarvioinnista laadittu yhteenveto toimii suunnitelmallisen sosiaalityön ja asiakassuunnitelman pohjana. Alkuarvioinnin tekemisen aikana asiakkaan ja työntekijän yhteistyö alkaa, ja jos työskentely jatkuu, alkuarvioinnin tuottama tieto vaikuttaa suunnitelmallisen työskentelyn kohtaamisiin ja vuorovaikutuksiin. Nämä myös vaikuttavat siihen, minkälaista tietoa työprosessissa rakentuu. Suunnitelmallinen alkuarviointi vaatii siis sitä, että työntekijä pysähtyy ennen työskentelyä ja miettii, miten edetään, ketkä toimivat ja millä aikataululla. Työntekijän on päätettävä, hakeeko hän tietoa asiakkaasta vai asiakkaan kanssa. Suunnitelmallisuus on siis sitä, että sosiaalityöntekijä tekee suunnitelman työskentelystään ja sen etenemisestä ja dokumentoi koko ajan kertynyttä tietoa. (Ojaniemi & Rantajärvi 2010, 236–237.)

Riittävän kokonaisvaltaisen tiedon rakentumista selvitystyössä voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, keiden kaikkien tietoa tarvitaan, jotta lapsen tilanteesta saadaan riittävän kokonaisvaltainen kuva. Keskeisiä tiedonlajeja arvioinnissa ovat ainakin lapsen tieto, vanhempien tai läheisten tieto sekä ammattilaisten tieto. Lapset pystyvät kertomaan merkittäviä asioita omasta elämästään. Vaikka lapsen asema on vahvistunut, lapsen kykyjä omista kokemuksista ei aina oteta huomioon riittävällä tavalla. Lapsilta saatava kokemustieto on sellaista, joita ei muilta toimijoilta välttämättä saada (Tulensalo 2016, 262.)

Tiedon rakentumiseen vaikuttaa myös se, että asiakas saa tietoa omalla äidinkielellään ja hänellä on mahdollisuus osallistua keskusteluun. Viranomaistyöskentelyssä tulkin käyttö on tätä päivää ja arviointien ja selvitysten yhteenvedot käännetään asiakkaan omalle kielelle. Yhteistä tietoa perheestä on mahdollista hankkia palveluista, joihin perheellä on jo kontakti. Lapsen osalta yleisimmät tahot ovat päiväkotia ja koulu ja pikkulasten osalta neuvola. Mikäli vanhemmalla on hoitokontakti päihde- tai mielenterveyspalveluihin, sinne saatetaan ottaa yhteyttä. Tiedon rakentuminen palvelutarpeen arvioinneissa sekä lastensuojelun tarvetta arvioitaessa koostuu pääosin tapaamisissa tuotetusta tiedosta. Sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin tarkoituksena on turvata riittävien

ja laadukkaiden sosiaalipalveluiden tarpeenmukainen saatavuus sekä vahvistaa asiakkaan osallisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Lähtökohtana on asiakkaan kokemaa tuen tarve. Tärkeää on myös henkilökunnan osaavuus ja kunnioittava asenne (Sinko & Vaitomaa 2015.)

6. Aiemmat tutkimukset lastensuojelutarpeen selvityksestä

Lastensuojelun alkuarvioinnista tehtyjä tutkimuksia on tehty jonkin verran viime vuosina pro gradu -tutkielmista lisensointitöihin ja väitöskirjaan asti. Myös eri kehittämishankkeissa on tehty lastensuojelun alkuvaiheeseen liittyvää tutkimusta.

Jan Horwath (2011) on tutkinut artikkelissaan ”See the Practitioner, See the Child: The Framework for Assessment of Children in Need and their Families Ten Years On” Englannissa käytetyn arviointimenetelmän käyttökokemuksia kymmenen vuoden ajalta. Horwathin mukaan käytäntöjen ja arvioinnin tekemisen tapojen muuttaminen ei ole riittänyt kasvattamaan ammatillista osaamista lapsikeskeisessä työssä. Koulutusta tarvittaisiin lisää, jotta ymmärrettäisiin muun muassa lapsen kehitystä kuvaavan tiedon merkitys arvioinnissa. Lisäksi tarvittaisiin tietoa lapsen kyvystä olla vuorovaikutuksessa työntekijän kanssa. Lapsikeskeisen lastensuojelun toteutumisen esteenä ovat usein hallinnolliset edellytykset, jotka eivät jätä riittävästi tilaa lapsikeskeiselle työskentelylle. Lapsen emotionaalinen kohtaamisen tärkeys on lapsikeskeisyyden toteutumisen perusta.

Ruotsissa David Matscheck ja Lotta Berg Eklund (2014) ovat tehneet tutkimusta siitä, onko BBIC-mallin käyttöönotto muuttanut arviointia ja johtanut laadun paranemiseen. Lisäksi selvitettiin, onko mallin käyttäminen vahvistanut lapsen näkökulmaa ja lisännyt lasten osallisuutta. Tutkimuksessa tarkasteltiin asiakirjoja, tehtiin kysely työntekijöille sekä haastateltiin työntekijöitä. BBIC-malli on laajasti käytössä Ruotsissa: yli 90 prosentilla ruotsalaisista kunnista on täysimittainen lisenssi malliin. Yhteenvetona tutkimuksessa todetaan, että BBIC-malli on muuttanut arviointia. Myönteistä on systemaattisuuden lisääntyminen, arvioinnin suunnitelmallisuuden ja kattavuuden paraneminen ja arvioinnin fokuoituminen lapseen. Kielteisimmäksi asiaksi koettiin

dokumentoinnin lisääntyminen. Kokonaisuutena malli on parantanut arvioinnin laatua ja vahvistanut arvioinnin lapsikeskeisyyttä.

Lasse-hanke, LaskeTUT-hanke ja lastensuojelun oppimisverkosto ovat valmistelemassa tietopakettia alkuvaiheen työskentelyn tueksi lastensuojelussa. Samalla on tarkoitus koota eväitä kansallisen lastensuojelutarpeen selvittämismallin rakentamiseksi. Prosessista on tekeillä Päivi Petreliuksen, Johanna Hietamäen ja Anne-Mari Jaakolan toimittama julkaisu *Kohti lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin kansallista mallia-tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*, joka ilmestyyne kesällä 2016. Julkaisussa tarkasteltavana ovat lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden vastuulla olevan lapsen tilanteen arvioinnin keskeiset, arvioinnin onnistumista ja laatua edistävät periaatteet ja toimintakäytännöt. Julkaisussa esitetyt kymmenen teesiä laadukkaaseen lastensuojelutarpeen selvittämiseen esiteltiin jo aiemmin tässä tutkielmassa.

Johanna Hietamäen väitöskirjassa (2015) tutkimus kohdistuu lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutuksiin vanhempien näkökulmasta. Kyseessä on realistinen arvointitutkimus, johon osallistui 177 lastensuojelun asiakasperheen vanhempaa seitsemästä eri kaupungista. Tulosten mukaan sosiaalityöntekijän asiakasorientoitunut ja voimavaraorientoitunut toiminta edistivät kaikkien tutkittujen alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamista. Tutkittuja alkuarvioinnin vaikutuksia olivat vanhemman kokemus tietoisuuden lisääntymisestä lapsen tilanteesta, omista voimavoista ja perheen muutoksen tarpeista, kokemus perhetilanteen paranemisesta sekä kokemus samanlaisen näkemyksen saavuttamisesta sosiaalityöntekijän kanssa. Asiakkaan omasta aloitteesta lähtenyt lastensuojelun asiakkuus toi hyvän lähtökohdan työskentelylle. Sosiaalityöntekijän keskittyminen perheen ongelmien tarkasteluun sen sijaan heikensi yhteistyötä ja yhteisen näkemyksen syntymistä. Tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijän kannattaa panostaa hyvään asiakassuhteeseen ja voimavarakeskeiseen työskentelyyn, tehdä ja antaa yhteenveto työskentelystä sekä ottaa koko perhe mukaan työskentelyyn.

Outi Jaakkolan (2016) liseniaatintutkimuksessa *Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa* selvitetään, millaisia käsityksiä sosiaalityöntekijöillä on lastensuojelutarpeen arvioinnin sosiaalityössä tarvittavista tiedoista ja taidoista. Aineistona tutkimuksessa on kaksi lastensuojelutarpeen arvioinnin yksiköiden sosiaalityöntekijöille tehtyä ryhmähaastattelua. Sosiaalityöntekijöiden mukaan tiedon

lajit täydentävät ja tukevat toisiaan. Teoreettisen tiedon merkitys työtä ohjaavana kehiksenä tunnustetaan ja tunnustetaan. Empiirisen tiedon käytettävyys tulee esiin haasteena arvioinnin sosiaalityössä. Proseduraalisen tiedon hallitseminen koetaan heikentyneeksi suhteessa vallitsevaan lastensuojelujärjestelmään. Henkilökohtaisen tiedon keskiössä ovat omakohtaiset tunteet, joiden sanoittaminen on tärkeää. Työ- ja elämäkokemukseen perustuva käytännön viisaus auttaa päätöksenteossa sosiaalityöntekijöitä. Sosiaalityöntekijöiden pääasiallinen taitoperusta lastensuojelutarpeen arvioinnissa syntyy asiakassuhteeseen liittyvien, hallinnollisten, tiedonmuodostuksen ja auttamisen taitojen varaan. Yhteistyötä ja vuorovaikutusta asiakkaiden kanssa haastaa asiakassuhteen lyhytaikaisuus. Tutkimuksen perusteella lastensuojelutarpeen selvityksen aikarajat sekä erilliseksi yksiköksi organisoitu lastensuojelutarpeen arviointi määrittävät sosiaalityöntekijän mahdollisuutta tiedonmuodostukseen sekä avun tarjoamiseen arvioinnin aikana. Pelkkä arviointiosaaminen ei näyttäytyä tutkimuksen mukaan merkityksellisenä, ellei siihen liity suhdeperusteisuutta, luottamusta ja suoraan auttamiseen liittyvää asiakassuhdetta.

Pro gradu -opinnäytteitä on tehty alkuarvioinnista viime vuosina useita. Mirka Alanen (2015) Helsingin yliopistosta tutki lastensuojelun uusiutuvia asiakkuuksia työntekijänäkökulmasta. Laadullisen tutkimuksen mukaan lastensuojelun uusiutuvat asiakkuudet edustavat tyypillistä lastensuojelun asiakasprofiilia. Syyt asiakkuuksien uusiutumiseen eivät selity yksilön ominaisuuksilla vaan syyt ovat laajemmat. Erityisesti asiakkaiden pitkittyneet ongelmat sekä vastahankaisuus lastensuojelun työskentelyä kohtaan aiheuttavat lastensuojelun asiakkuuksien uusiutumista. Sosiaalityön tasolla korostuvat arviointitiimin ja avohuollon välisen yhteistyön toimimattomuus. Yhteiskunnallisella tasolla esiin nousee peruspalveluiden pirstaloituneisuus, riittävien ja oikea-aikaisten palveluiden saatavuus sekä selvityksen joustamattomat aikarajat. Suurin osa lastensuojelutarpeen arvioinnin uusiutuvista asiakkuuksista tulee autetuksi lastensuojelutarpeen arvioinnin keinoin, ja selvityksen tekeminen toimii itsessään riittävänä interventiona.

Tiina Frankberg (2015) Helsingin yliopistosta on tutkinut lastensuojelutarpeen laajuuden arviointia ja selvitysprosessia työntekijöiden ja asiakkaiden näkökulmasta. Tutkimuksessa on haastateltu Leppävaaran lastensuojelun työntekijöitä ja asiakkaita.

Tutkimustehtävänä oli tarkastella asiakassuhteen erilaisten vuorovaikutusorientaatioiden näkökulmasta lastensuojelutarpeen yhteistä arviointiprosessia ja sen toteutumista. Tutkimuksessa todetaan, että selvityksen laajuuden arviointi on prosessi, johon työntekijän rinnalla myös asiakkaalla on mahdollisuus osallistua.

Auli Romppainen (2015) Tampereen yliopistosta on pro gradu -tutkielmassaan ”Tangoon tarvitaan kaksi” tutkinut moniammatillista yhteistyötä edistäviä ja ehkäiseviä tekijöitä lastensuojelutarpeen selvitystyössä. Tutkimustuloksena esitetään, että toimintaympäristön rakenteisiin ja organisoitumiseen sekä yksilötason suhteisiin liittyvät tekijät sekä edistävät että estävät moniammatillista yhteistyötä lastensuojelutarpeen selvityksissä.

Merja Poikela (2014) Turun yliopistosta on tarkastellut maahanmuuttajalasten lastensuojelutarpeen selvityksiä asiakirjojen valossa. Tutkimuksessa selvitettiin muun muassa sitä, millaisia maahanmuuttajalasta ja -perhettä koskevia erityiskysymyksiä tulee esille lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedoissa.

Elina Filppula (2010) Jyväskylän yliopistosta on tutkinut, miten lapsen osallisuus näyttäytyy lastensuojelun alkuarvioinneista laadituissa dokumenteissa. Aineistona tässä pro gradu -tutkielmassa ovat olleet lastensuojelutarpeen selvitysten yhteenvedot. Tutkimuksessa vahvistui, että lapsen ääntä kuullaan koko arviointiprosessin ajan.

7. Tutkimuskysymyksen täsmentyminen

Kandidaatintutkielmassani haastattelin lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä alkuarviointimallin käyttöönotosta ja sen tuomista kokemuksista. Espoossa on kehitelty lastensuojelun toimintaa ja siirrytty yhdessä toimipisteessä käyttämään eriytettyä toimintaa, jossa yksi tiimeistä vastaa ainoastaan sosiaalihuoltolain mukaisista palvelutarpeen arvioinneista ja lastensuojelutarpeen selvittämisestä. Leppävaaran toimipisteessä tähän siirryttiin vuonna 2014. Yksikköön kuuluu tällä hetkellä viisi sosiaalityöntekijää ja neljä sosiaalihojaajaa sekä johtava sosiaalityöntekijä.

Selvitysryhmä työskentelee BBIC-mallin viitekehystä käsin ja selvitys tehdään siinä laajuudessa kuin se on tarpeen. Selvitys tehdään pääosin sosiaalityöntekijä-sosiaaliohjaaja-parityönä.

Pro gradu -tutkielmaa varten olin yhteydessä Leppävaaran lastensuojeluun ja tapasin toimiston kahta johtavaa sosiaalityöntekijää joulukuussa 2015. Tuossa tapaamisessa keskustelimme tutkimuksen teosta ja jo tehdyistä graduista, jotka liittyivät alkuarviointiin. Sovimme, että tulen vielä erikseen tapaamaan selvitysryhmäläisiä. Maaliskuussa 2016 sain tutkimusluvan Espoon kaupungin kehittämisen tulosalueelta sekä tapasin osaa selvitysryhmän työntekijöistä. Tapaamisessa kerroin suunnitelmastani tutkia lastensuojelutarpeen selvityksen laatua ja kyselin joitakin aiheeseen liittyviä kysymyksiä. Sovimme, että lähetän ennen haastatteluja teemarungon haastateltaville, jotta orientoituminen haastatteluun olisi helpompaa. Haastateltavat ilmoittautuivat minulle sähköpostitse ja sovimme sopivan ajankohdan haastatteluille. Ennen varsinaisia haastatteluja tein niin sanotun koehaastattelun toisen alueen lastensuojelun sosiaalityöntekijälle. Tarkoitukseni oli testata haastattelurungon soveltuvuutta. Tämä koehaastattelu ei ole mukana analyysivaiheessa vaikka onkin ehkä muokannut ajatuksiani.

Haastattelin kuutta lastensuojelun avohuollon työntekijää huhti-toukokuussa 2016. Työntekijöistä oli kolme sosiaalityöntekijää ja kolme sosiaaliohjaajaa. Haastattelurunko on liitteenä (LIITE 1). Haastatteluista viisi tehtiin Leppävaaran lastensuojelun toimistolla ja yksi kirjaston ryhmätyötilassa.

Tutkimustehtävänani on selvittää, kuinka laadukkaan lastensuojelutarpeen selvityksen tekijät – lapsikeskeisyys, luottamuksellisen suhteen rakentuminen, tiedon rakentuminen kokonaisvaltaisesti, työprosessin selkeys, selkeä lopputulos sekä arviointityöskentelyn eettisyys ja reflektiivisyys – näyttäytyvät lastensuojelun avohuollon yksikön selvitysryhmän työssä. Lisäksi selvitetään, tukeeko eriytynyt työskentelymalli laadukasta työtä.

8. Laadun osatekijät lastensuojelutarpeen selvittämisessä

Olen valinnut analyysimenetelmäksi teoriaohjaavan sisällönanalyysin. Se on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysiä voidaan pitää paitsi yksittäisenä metodina myös väljänä teoreettisena kehyksenä. Voidaan myös sanoa, että useimmat eri nimillä kulkevat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalla tai toisella sisällönanalyysiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91.) Laadulliselle analyysille on tyypillistä, että aineisto ja tutkimusongelma ovat tiiviissä vuoropuhelussa keskenään. Aineistosta ei koskaan nouse itsestään mitään, eikä aineisto puhu, vaan tutkimuskysymys sekä tutkijan lukemisen tapa ja tulkinnat ohjaavat ja jäsentävät käsittelyä. (Ruusuvuori ym. 2010, 15.)

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa on teoreettisia kytkentöjä, ja teoria voi toimia apuna analyysin etenemisessä. Kun puhutaan teoriaohjaavan analyysin päättelyn logiikasta, on usein kyse abduktiivisesta päättelystä. Tutkijan ajatteluprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. Tutkija pyrkii yhdistelemään näitä välillä puolipakolla ja välillä luovasti. Postmodernissa tutkimuksessa tämä nähdään toimivana päättelyn muotona. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.)

Eskolan ja Suorannan (1999) mukaan kvalitatiivisen aineiston analysointi jätetään usein tematisoinnin nimissä tapahtuneeksi sitaattikokoelmaksi. Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutusta, joka tutkimustekstissä näkyy niiden lomittumisena toisiinsa. Teemoittelu on suositeltava aineiston analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa.

Havainnot pelkistetään niin, että raakahavainnoista karsitaan havaintomäärää havaintojen yhdistämisellä. Aineistossa ajatellaan olevan esimerkkejä ja näytteitä samasta ilmiöstä. Laadullisessa analyysissa on tärkeää pyrkiä pelkistämään mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi. (Alasuutari 1999, 43.) Laadullisessa tutkimuksessa tutkija ja aineisto kohtaavat aineistoon tutustumalla, järjestämällä ja luokittelemalla (Ruusuvuori ym. 2010, 10).

Aluksi tutustuin aineistoon huolellisesti lukemalla litteroidut tekstit useampaan kertaan. Sen jälkeen lähdin kokoamaan ”laadun elementtejä” teemoittain haastattelukysymysten pohjalta ja kokosin ne omiksi tiedostoikseen, kuten ”lapsikeskeisyys”, ”parityö” ja niin edelleen. Toisaalta keskustelu ei aina kulje loogisesti, ja mainintoja teemasta saattaa olla eri puolilla haastatteluja. Kävin vielä haastattelut läpi yksi kerrallaan etsien irrallisia mainintoja esimerkiksi lapsikeskeisyydestä. Huomasin, että haastatteluissa olin pyrkinyt pysymään haastattelurungossa, vaikka olisin voinut antaa enemmänkin virran viedä. Myös haastateltavat olivat välillä huolissaan, jos poikkesivat haastattelurungosta. Tämä negatiivinen vaikutus asiassa oli sillä, että annoin haastattelurungon etukäteen. Osalle haastatelluista sosiaalityöntekijöistä olin tuttu, entinen kollega, ja se on voinut vaikuttaa niin, että minun on oletettu tietävän oman työtaustani vuoksi asioita, eikä niitä itsestänselvyyksiä ole lähdetty avaamaan kovinkaan tarkasti.

Kun olin koonnut tiedostot teemoittain, tulostin tekstit tiedosto kerrallaan, aloin etsiä raakahavaintoja ja kirjata niitä tulosteiden reunaan. Raakahavainnoista etsin ja kokosin niille yhteisiä nimittäjiä. Ensin kokosin raakahavainnot yhdeksi ranskalaisten viivojen listaksi ja sen jälkeen etsin yhteisiä nimittäjiä ja merkitsin ne eri väreillä.

8.1 Lapsikeskeisyys

Alaluokiksi nimesin lapsen tapaamiseen liittyvät maininnat, tapaamispaikkaan liittyvät maininnat, lasten tapaamisissa käytetyt menetelmät, lapsen osallisuuteen ja näkökulmaan liittyvät maininnat, sosiaalityöntekijän ammatillisuuteen ja kokemukseen liittyvät maininnat, seikat, jotka estävät tai haittaavat lapsikeskeisyyden toteutumista sekä lapsikeskeisyyteen liittyvät periaatteet ja käytännöt. Lapsen henkilökohtaiset tapaamiset olivat jokaisen haastateltavan mielestä se ensisijainen lapsikeskeisyyden muoto. Muukkonen ja Tulensalo (2004) pitävät lapsikeskeisyyden periaatteena, että jokainen asiakkaaksi tuleva lapsi kohdataan henkilökohtaisesti tai vähintään yhdessä vanhempien kanssa. Tässä tulee huomioida myös lakimuutos: nykyisen lastensuojelulain (2007/417) mukaan lapsi ei ole lastensuojelun asiakas, kun hän on lastensuojelutarpeen selvityksessä tai sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnissa mukana. Lasta tavataan

vähintään kerran, mikä tuntuu vähäiseltä määrältä. Yhden haastateltavan mukaan lapsia tavataan paljon. Kun selvitykset – sekä palvelutarpeen arvioinnit että lastensuojelutarpeen selvitykset – ovat lyhyitä, keskimäärin kolmesta viiteen tapaamista, on aika ymmärrettävää, ettei lasten tapaamisia voi olla määrällisesti enempää.

Lapsikeskeisyyttä oli myös lapsen tapaamispaikkaan liittyvä pohdinta. Vaikka lapsi tavataankin usein kotikäynnillä, aina koti ei ole paras paikka lapsen kohtaamiseen. Lasta tavataan myös päiväkodissa, koulussa tai toimistolla. Leppävaaran toimistossa on lasten tapaamishuone, jossa on lapsille leluja, pelejä ja piirustusvälineitä. Lasten tapaamishuone on myös oiva paikka pitää koko perheen tapaaminen. On helpompi havainnoida myös lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, kun lapset puuhaavat ja liikkuvat tilassa.

”Kyl mun mielestä parhaat jotenkin kontaktit lapsiin on syntyny siinä, että varsinkin jos puhutaan alle kouluikäisistä ja kouluikäisistä, että kun meillä on tuolla toi leikkihuone, tai toi lastentapaamishuone et me mennään sinne ja istutaan yhdessä sinne lattialle ja lähdetään vaikka pelaan samalla jotakin ja lähetään siinä jutustelemaan, että et tavallaan et huomioida se, lapsen tapa kommunikoida et se yleensä oo semmonen, että istutaan pöydän ääressä” (H4)

Lasten tapaamisiin liittyviä menetelmiä oli muun muassa keskustelu, pelaaminen, Nalle- ja Elämän tärkeät asiat -kortit. BBIC-arviointiviitekehysmallin avulla on helpompi selittää myös lapselle, mitä ollaan tekemässä. Menetelmän valinta riippuu lapsesta: teini-ikäisen kanssa on erilaiset menetelmät kuin pienen lapsen kanssa. Voidaan istua pöydän ääreen tai kontata lattialla.

Lapsen osallisuuteen ja näkökulmaan liittyvissä maininnoissa kuullaan lapselta itseltään, mitä hän kokee ja miten hänellä menee. Lapsi ei ole välttämättä mukana jokaisessa tapaamisessa, mutta hän on tietoinen siitä, että on mukana tällaisessa prosessissa ja tietää mitä tapahtuu ja mitä selvitetään.

”...et se kulkis siellä koko ajan sillee mukana... jotenkin mä liitän ton lapsikeskeisyyden vahvasti jotenkin siihen tavallaan osallisuuden teemaan myöskin... että se ei välttämättä tarkoita sitä, et lapsen pitää olla joka tapaamisessa mukana, mut et se että et se lapsi on jollakin tavalla, toki iästä riippuen, mut että on tavallaan tietonen siitä, että hän on tämmösessä prosessissa myöskin mukana ja mitä tässä seuraavaks tapahtuu ja mitä tässä selvitetään ja mitkä ne johtopäätökset...” (H4)

Haasteena on se, kuinka vauva tai alle kolmevuotias lapsi tehdään tietoiseksi prosessista. Lapsen edun mukainen työskentely on yksi eettisistä periaatteista, kun puhutaan laadusta lastensuojelussa. Laadukasta lastensuojelutarpeen selvittämistä on myös se, että lapsen oikeudet toteutuvat. Lapsella on oikeus oikea-aikaiseen tukeen, apuun ja kuulluksi tulemiseen. Haastateltavat puhuivat myös siitä, miten nimenomaan tämän lapsen kohdalla lähdetään selvittämään, millä keinoilla lapsen näkemys tulisi mahdollisimman hyvin esiin ja kuinka lapsi kulkee prosessin mukana, alusta loppuun siinä keskiössä. Lapsen näkökulma pidetään mielessä, kun keskustellaan vanhempien kanssa. Tärkeää on myös se, miltä tilanne näyttäätyy lapsen silmin.

Hyvän lastensuojelun laadun elementti on, että ammattilaiset itse kokevat tekevänsä hyvin ja eettisesti työnsä. Outi Jaakkola (2016) tutki lisensiaatintyössään nimenomaan sosiaalityöntekijän tietoja ja taitoja lastensuojelutarpeen selvitystyössä. Henkilökohtaisen tiedon keskiössä ovat omakohtaiset tunteet, joiden sanoittaminen on tärkeää. Työ- ja elämäkokemukseen perustuva käytännön viisaus auttaa sosiaalityöntekijöitä päätöksenteossa. Sosiaalityöntekijöiden pääasiallinen taitoperusta lastensuojelutarpeen arvioinnissa syntyy asiakassuhteeseen liittyvien, hallinnollisten, tiedonmuodostuksen ja auttamisen taitojen varaan. Yhteistyötä ja vuorovaikutusta asiakkaiden kanssa haastaa asiakassuhteen lyhytaikaisuus. Tämä tuli esiin haastatteluissakin: vaatii kovaa tahtoa ja vahvaa ammatti-identiteettiä pitää kiinni periaatteista. Työntekijät eivät saa unohtaa lastensuojelun ydintä. Pitkään lastensuojelua tehneet haastateltavat toivat esiin havaitsemiaan muutoksia, esimerkiksi sen, että lapsikeskeisyyteen on alettu kiinnittää huomiota puheen tasolla ja käytännössäkin. Lapsen tapaamiset vaativat työntekijältä heittäytymistä ja asennoitumista, että ollaan *”sillä tavalla erityisen ihmisen kanssa tekemisissä”* (H4). Kokemus tuo varmuutta sen huomioimiseen, mikä on lapsen tapa kommunikoida ja millaista kieltä ja puhetapaa tapaamisissa näin ollen kannattaa käyttää.

Erään haastateltavan mielestä ei ole välttämättä lapsikeskeisyyttä ottaa päiväkotikäinen lapsi päiväkodin neuvotteluun, kun taas nuoren ottaminen mukaan häntä koskeviin neuvotteluihin on tärkeää.

Suurimpana esteenä lapsikeskeisyyden toteutumiselle lastensuojelutarpeen selvityksissä oli ajan puute. Jos olisi enemmän aikaa, voisi tapaamisia suunnitella enemmän myös lapsikeskeisemmäksi. Myös parityö vaikeutti aikataulujen sopimista. Yksi haastateltava totesi painokkaasti, ettei lasten tapaamiset saa jäädä siitä kiinni, ettei ole aikaa. Arviointityön laadun vahvistaminen edellyttää monitasoisia toimenpiteitä ja organisaation pitkäjänteistä sitoutumista laadukkaaseen arviointiin (Petrelius, Hietämäki, Jaakola, Tulensalo & Antila 2016). Pelkkä ajan lisääminen ei vielä takaa laadun vahvistumista, mutta varmasti helpottaisi monia pulmakohtia.

Lapsikeskeisiä työkäytäntöjä on kehitelty pitkään, lähes koko 2000-luvun ajan, ja näyttää siltä, että lapsikeskeisen työskentelyn toteuttaminen on edelleen käytännössä hankalaa. Yksi este lapsikeskeiselle työskentelylle on kiire ja toinen on se, että lapset ovat eriarvoisessa asemassa sen suhteen, kuinka heidän osallisuutensa toteutuu lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Vaikka Espoo pyrkii johdon tahdolta viestittämään, että lapsia tavattaisiin sataprosenttisesti, tämä ei käytännössä toteudu. Yksi haastateltavista mietti, onko asiassa menty liian pitkälle.

”...se lähti varmaan siitä keskustelusta, kun johdon tavote oli se, että 100 prosenttia lapsista tavataan. Ja sit vähän käytiin sitä keskustelua et onks se aina välttämättä tarpeen tai oikein ... ja varmaan se liittyy siihenki jotenki ehkä semmoseen segmentointiin tai miks sitä sanois, että tavallaan kun ne on niin laidasta laitaan ne ilmoitukset ja yhteydenotot mitä tulee, et onks ne kaikki ylipäänsä sinne päinkään lastensuojeluasioita. Ja et onks niis, et onks ne kaikki lapset, niit tehään kuitenkin, nyt en muista ulkoo, että montaks tuhatta, tai miten tehään vuodessa. Mut et se on kuitenkin aika iso määrä ja sit sitä voi miettiä, että onko ne kaikki lapset oikeesti lastensuojeluprosessin osallisuuden tarpeessa.” (H6)

Lapsikeskeisiin työkäytäntöihin ja periaatteisiin kuuluu, että lapsi on siinä keskiössä: lapsi täytyy huomioida ja tuoda esiin työskentelyssä. Yksi rakenteellinen seikka on se,

että kaupungintasoisesti seurataan niitä selvityksiä, joissa lasta ei tavata. Tärkeää on myös aika ja suunnitelmallisuus: millä tavalla kunkin lapsen kohdalla lähdetään työskentelemään. Lapsen tapaamisilla on suunta, ne ovat osa prosessia, ja jokaisella tapaamisella on tarkoitus. Lapsikeskeisyyttä lisäävinä käytäntöinä on, että pyritään tapaamaan lapsi sataprosenttisesti arvioinneissa ja että lapsesta kysytään hänen verkostoistaan kuten päiväkodista ja koulusta. Vanhempien kanssa käydyissä keskusteluissa kiinnitetään huomiota siihen, kuinka keskustelu pysyy lapsessa. Tiimissä on mietitty yhteisesti lapsikeskeisyyttä sekä sitä, miten lapsen verkostojen välistä yhteistyötä voitaisiin entisestään tiivistää. Kysymyksiä jäivät mietittäväksi, olisiko lapsen tapaaminen sellainen, jossa voisi olla vain yksi työntekijä? Haastateltava mietti, että yksi työntekijä saisi paremmin kontaktin lapseen. Toinen kysymys koski sitä, että joskus oikeasti voi olla tilanteita, jolloin lapsen tapaaminen ei ole järkevää. Pitääkö työntekijän tuntoa tästä huonosta omaatuntoa?

Mitä haastatteluissa ei puhuttu lapsikeskeisyyden teemasta? Mainintoja työntekijöiden osaamiseen liittyvistä puutteista ei ollut näkyvissä, vaikka muistan monen aikoinaan huokailleen, ettei välttämättä osaa työskennellä suoraan lapsen kanssa. Petreliuksen (2016) mukaan yhtenä esteenä lapsikeskeisessä työskentelyssä on osaamiseen liittyvät puutteet sekä toimintakulttuurit, joissa ei tueta osaamisen vahvistumista. Mutta ehkä nykyään siihen kiinnitetään enemmän huomiota jo sosionomien ja sosiaalityöntekijöiden koulutuksessa. Sosiaaliohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden eroista lapsikeskeisyyden suhteen ei myöskään voi tehdä analyysia, koska haastateltavien määrä oli niin pieni.

Lapsikeskeisyys on lastensuojelutarpeen selvittämisen yksi kulmakivi. Jotta laadukasta arviointia voidaan tehdä lastensuojelussa, se tulee toteuttaa lapsikeskeisesti. Leppävaaran selvitystiimiläiset työskentelevät lapsikeskeisesti, mutta kokevat, että ajan puute vaikuttaa työskentelyyn. Arviointi erillisenä rakenteena lastensuojelutyössä ei lisää lapsikeskeisyyttä vaan tulosten mukaan rikkoo asiakassuhdetta, kun luottamusta ei ehdi juurikaan syntyä lyhyissä asiakassuhteissa.

8.2 Suhteiden rakentuminen asiakaslapsiin ja -perheisiin

Lastensuojelutarpeen selvittämisessä keskeistä on lasten ja vanhempien kohtaaminen, suhteen luominen sekä heidän mukana pitäminen prosessissa koko työskentelyn ajan. Haastatteluiden mukaan asiakassuhteen rakentumiseen liittyvät tietyt ehdot, työntekijän taidot ja ominaisuudet, ensimmäisen kontaktin tärkeys ja luottamus. Suhteen rakentumiseen liittyviä esteitä ovat vanhempien pelot ja ennakkoluulot sekä työntekijän oma suhtautuminen. Lapsen ja nuoren kanssa suhteen rakentumisesta oli erikseen mainittu. Haastatteluissa tuli esiin, ettei suhteen rakentaminen ole aina helppoa, varsinkaan noin lyhyen periodin työssä. Jotta arviointia ja interventiota pystyy tekemään, jonkinlainen suhde täytyy rakentaa. Tarvitaan periaatteessa ihmissuhde, ennen kuin voit päästä asiakas–työntekijä-suhteeseen, totesi eräs haastateltavista. Merkityksellisimpinä tuntuvat asiakassuhteet niissä asiakastapauksissa, joissa lyhyen ajan sisällä tavataan monta kertaa ja sitten todetaan, että riittävä muutos on tapahtunut. Huonoa omatuntoa aiheuttaa työntekijöille asiakkuuden siirtäminen jollekulle toiselle. Työntekijöistä tuntuu ristiriitaiselta ja jopa hukkaan heitetyltä, jos saa hyvän asiakassuhteen luotua ja sitten se pitää siirtää seuraavalle työntekijälle.

Asiakassuhteen rakentuminen riippuu siitä, miten vanhemmat suhtautuvat ylipäätään lastensuojeluun ja mikä lastensuojeluilmoituksen aihe on. Tapa, jolla tietoa kerätään, vaikuttaa myös siihen, millainen kontakti syntyy. Jos asiakas on itse toivonut apua, lähtökohta on helpompi. Tämä todetaan myös Hietamäen (2015) väitöskirjassa. Asiakassuhteen rakentumiseen vaikuttaa myös tapaamiskertojen määrä ja oma halu tulla tapaamisiin. Joskus nuoret haluavat tulla useampaan kertaan toimistolle juttelemaan asioistaan. Jos asiakkaalle annetaan osallistumismahdollisuus – vaikka pienessäkin asiassa kuten tapaamisajankohdan valinnassa – on suhteen rakentuminen helpompaa.

”jotenkin alusta alkaen antaa tavallaan sitä tietoa ja jotenkin niitä vaihtoehtoja sillä tavalla... ihan siinä ekassa puhelussa, että on useampi aikaehdotus antaa ja tavataanko täällä vai kotona et antaa tavallaan sille asiakkaalle mahdollisuuden heti vaikuttaa siihen omaan prosessiin, niin sen mä oon huomannu ainakin, et se jotenkin helpottaa et sit jos

menee sillee että annetaan yks aika ja sun on tultava paikalle, niin se aika harvon sit onnistuu...” (H4)

Työntekijän vuorovaikutustaidot ovat oleelliset, kun mietitään asiakassuhteen rakentumista. Työntekijällä tulee olla vuorovaikutusosaamista, ja hän asettuu tasavertaiseen asemaan. Työntekijä painottaa, että selvitys on yhteinen juttu, jota mietitään yhdessä. Työntekijän tehtävä on myös houkutella ja motivoida asiakasta. Ensimmäinen kontakti on usein se tärkein: puhelussa ja annettavassa alkuinfossa alkaa suhteen luominen. Toisaalta ensimmäisessä tapaamisessa voi olla tunnustelua puolin ja toisin eikä siihen silloin kannata ladata liian suuria tiedonkeruun tavoitteita. Jotkut asiakkaat lähtevät heti ensimmäisellä tapaamisella kertomaan asioistaan yksityiskohtaisemmin, mutta näin tapahtuu harvoin.

Tapaamisissa rakentuu luottamuksellisuus pikkuhiljaa, mutta koska prosessi on lyhyt (maksimissaan kolme kuukautta), luottamuksellista suhdetta ei usein ehdi syntyä.

”.. työntekijän puolelta se haaste siitä et se asiakasmäärä ja volyyymi on niin valtava, että, et joka viikko tulee asiakkaita, niin se vaatii tosi paljon jotenkin keskittymistä ja pysähtymistä aina sen äärelle, että et kun tulee uus asiakas... semmosta orientoitumista, että nyt mä lähden luomaan suhdetta tähän asiakkaaseen. Ja tavallaan et kylhän siinä semmonen paine on, että, et jotenkin just liittyen tohon, mistä äskön puhuin siitä tehokkuuden vaatimuksesta että kun on tavallaan se ajatus että pitäis kuitenkin mahdollisimman nopeesti jotenkin kerätä se tarvittava tieto, mutku et sä saa sitä tietoo jos et sä ensin saa sitä semmosta luottamuksellista suhdetta siihen perheeseen...” (H4)

Ensimmäiseen tapaamiseen työntekijä joutuu panostamaan todella paljon, jotta luottamus voisi rakentua. Jos luottamuksellinen suhde kuitenkin ehtii syntyä, tuntuu työntekijästä vääraltä, että joutuu ilmoittamaan asiakkuuden siirtymisestä suunnitelmallisen työn tiimiin. Muukkonen (2015) toteaa, että lastensuojelun avohuollon työssä sitoutuminen lisää luottamusta ja suhteessa koetut riskit vähentävät luottamusta. Luottamusta asiakkaan ja työntekijän välille rakentaa myös empaattinen ja arvostava asenne lastensuojelussa.

Suhteen rakentumisen esteenä voivat olla vanhempien pelot ja ennakkoluulot. Oleellista olisi pyrkiä lieventämään vanhempien pelkoja ja antaa tietoa vanhemmille lastensuojelutyöstä yleisesti (esim. Hietämäki 2015, Petrelius 2016). Jotkut vanhemmat pelkäävät, mitä työskentely tarkoittaa ja seuraako siitä lasten huostaanotto, työskentelyssä kun puututaan yksityisiin asioihin. Monesti työntekijät kohtaavat pelkoa ja vastarintaa. Ne vanhemmat, joilla on aikaisempaa kokemusta lastensuojelusta, ymmärtävät paremmin, että kyse on auttamisesta. Tätä kautta on helpompi luoda suhdetta. Suhteen rakentumisen esteenä voi olla myös työntekijän oma suhtautuminen – ei halutakaan luoda suhdetta, kun tietää, että joutuu siirtämään asiakkaan muualle. Moni haastateltava puhui itsensä suojaamisesta siinä tilanteessa. Työntekijä voi jäädä kaipaamaan asiakassuhdetta ja haluaisi jatkaa työntekijänä.

Haastateltavien mielestä joidenkin lasten ja nuorten kanssa vaan tulee tosi hyvä suhde. Pikkulapsen kanssa suhde syntyy parhaiten, kun työntekijä menee konttaamaan lapsen tasolle ja ottaa kontaktia tekemisen kautta. Teini-ikäisen kanssa suhde syntyy, mikäli nuorella itsellään on halua ja valmiuksia lähteä suhteeseen. Toisaalta, jos lasta tai nuorta tavataan selvitystyöskentelyn aikana vain kerran, niin ei sitä voi juurikaan suhteen rakentamiseksi vielä sanoa. On myös lasten ja nuorten osalta ikävä, että he joutuvat uudestaan luomaan suhteita uusiin työntekijöihin.

8.3 Tiedon rakentuminen

”Niin se on vähän semmonen palapeli mitä lähdetään kokoamaan. Ja monesti, ku ilmoitus tulee, ne tiedot on todella niukat ja niis on hirveesti eroja...” (H5)

Hyvä lastensuojelutarpeen selvitystyö ja sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi pitävät sisällään lapsen tilannetta koskevan tiedon tuottamista yhdessä lapsen, vanhempien, läheisten ja muiden ammattilaisten kanssa. Se sisältää tuotetun ja kootun tiedon jäsentämisen ja analyysin, jossa lapsen tilanteeseen vaikuttavat tekijät on kuvattu ymmärrettävällä tavalla.

Tiedon rakentumista kuvaavia mainintoja voidaan jakaa luokkiin perustiedot, tiedon hankkimiseen liittyvät seikat sekä kehittämisideat. Perustietoihin liittyy ilmoitus tai yhteydenotto, joka on se lähtötieto, jonka päälle selvitystä aletaan rakentaa. Joskus ilmoituksen tiedot ovat todella niukat. Ensisijaisesti tieto saadaan asiakasperheeltä tapaamisissa. Vaikka ollaan lapsikeskeisiä, usein pääpaino on siinä, mitä vanhemmat puhuvat, toteaa haastateltava. Toki myös se, mitä lapsi tuottaa, tulee mukaan selvitykseen. Ilmoituksen sisällöstä riippuen ollaan yhteydessä muihin tahoihin kuten päiväkotiin, kouluun, neuvolaan, perheneuvolaan tai psykiatrian kontakteihin. Jos perheestä on aiempia asiakirjoja tai lausuntoja, ne otetaan mukaan selvitykseen. Työntekijät yrittävät monesta eri näkökulmasta hahmottaa, mikä on kokonaisuus. Selvitettävänä ei ole pelkkä yksi lastensuojeluilmoitus, vaan ilmoitus on yksi palanen kokonaisuutta. Tieto koostuu monen tekijän summana. Merkittävä osa tiedosta tulee nimenomaan sosiaalityöntekijän ja työparin reflektiopuheesta ja arvioinnista.

Selvityksiin liittyvissä yhteydenotoissa perheen verkostoon on tärkeää kysyä siihen etukäteen lupa. Yleensä vanhemmat antavat luvan olla yhteydessä. Joskus vanhemmat yrittävät estää yhteydenoton, koska ajattelevat, että esimerkiksi päiväkodin henkilökunta alkaisi kohdella lasta eri tavalla. Selvityksessä pitää huolehtia, että siinä näkyy, mistä tieto on kerätty ja mitkä ovat johtopäätökset. Vaikka ilmoitus ei koskisi lapsen koulunkäyntiä, siitä huolimatta työntekijät haluavat soittaa koululle ja kysyä lapsesta tietoja, koska koulu näkee lasta pitkän pätkän päivässä. Monesti koulu on lapselle sellainen voimavaratekijä, että myös se tulee selvityksessä näkyväksi. Tarkoitus on, että ei kerätä vain huolitietoa, vaan tarkoitus kerätä myös vahvuustietoa. Joskus vanhemmat itse ehdottavat, että olkaa tuonne tai tuonne yhteydessä, mutta yleensä tapahtuu toisinpäin – työntekijät kysyvät, voimmeko olla yhteydessä. Periaatteena on, että asiakkaan luvalla kysytään, eikä toimita selän takana. Havainnointi tiedon hankkimisen muotona on tärkeä, mutta vaikeasti dokumentoitavissa. Joskus havainnoinnin kautta pääsee juttelemaan vanhemman kanssa tärkeistä asioista. Eräs haastateltavista toivoi, että havainnointia vähän tarkemmin perattaisiin ja mietittäisiin, mitä se oikein on.

Kehittämiseen liittyviä asioita oli muun muassa työskentely läheisverkoston kanssa – tällä hetkellä läheisiltä ei kysytä niin paljon kuin voisi. Työn liukuhinamaisuus näkyy siinä, että työntekijä voisi olla enemmänkin yhteydessä eri ihmisiin, mutta sitten ajattelee, että

tämä tieto nyt riittää. Että pystyisi enempäänkin, mutta nyt ei ole aikaa. Välillä selvitystyö on historiatonta: joka kerta aloitetaan alusta eikä käytetä jo olemassa olevia asiakirjoja hyödyksi. Joillakin perheillä kuviot ovat sellaisia, että siinä vanhat asiat toistuvat. Parempi olisi, että ehtisi koota vanhat tiedot selvitysvaiheessa eikä vasta huostaanon valmistelussa. Jos pystyisi suunnittelemaan ja miettimään kunnolla, selvitykset olisivat laadukkaampia.

”... välil tuppaa olemaan semmost historiatonta jotenkin. Et kaikki alotetaan joka kerta alusta tässä ja nyt. Ja tavallaan ohan se tärkeätä ettei jotenki jämähdetä sit sinne jonnekin iänikuisiin ajatuksiin. Mutta et sit taas tuntuu, että pari semmosta selvitystä tehny nyt täs..missä aika paljonki sitte yritti hankkii sitä vanhaaki tietoa, ni jotenki sen sit huomaa, että jotku kuviot on vaan semmosia et siin samat asiat toistuu. Et jos sä nyt tässä kohti huomaat, että tää asia on toistunu täs vuosien varrella jo x kertaa, niin on se aika tärkeä tieto...” (H6)

Ojanimen ja Rantajärven (2010) mukaan tiedon tekemiseen ja käyttämiseen liittyvä keskeinen kysymys alkuarvioinnissa koskee asiakkaan osallisuutta. Asiakas saatetaan mieltää passiivisen avun kohteeksi, jolloin yhteisen tiedon tekemisen sijaan päädytään keräämään tietoa asiakkaasta. Tällöin tiedon yhteinen prosessointi jää puutteelliseksi eikä asiakkaan kokemuksellinen tieto päädy yhteenvedoon. Mikäli työskentelyn tavoitteet ja suunnitelmat eivät rakennu yhteistyössä, asiakkaan on vaikea sitoutua jatkossakaan työskentelyyn.

8.4 Työprosessi

Työprosessin selkeys ja arvioinnin systemaattisuus ovat yksi laadukkaan lastensuojelutarpeen selvittämisen perusteista. Alkuarvioinnista on tehty niin sanottuja rautalankamalleja (esim. Muukkonen & Tulensalo 2004). Espoossa ei ole tällä hetkellä mitään tiettyä mallia käytössä, vaikkakin yhteenvedossa mukaillaan BBIC:tä, ja kolmionmallinen viitekehys on tiedossa ja sitä voidaan käyttää esimerkiksi alkutapaamisessa. Selkeän työprosessin tulee olla suunnitelmallinen ja yhdenmukainen.

Haastattelujen mukaan arviointien ja selvitysten työprosessit ovat erilaisia, mutta yhteneväisyyksiäkin löytyy. Prosessi alkaa siitä, että päivystäjä ottaa ilmoitukset vastaan ja ilmoitukset jaetaan tiistain tiimissä. Siinä jo tapahtuu kaikkien ilmoitusten osalta kiireellisuuden arviointia. Yhteydenotto perheeseen tapahtuu samana tai seuraavana päivänä, ja myös ilmoittajaan otetaan yhteys. Työntekijän valinnan jälkeen suunnitellaan, ketä tavataan ja mihin ollaan yhteydessä. Selkeästi lastensuojelun työskentelyltä kuulostavat ilmoitukset jaetaan suoraan sosiaalityöntekijöille, ja jos esiin nousee selvästi sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarpeen arviointeja, ne voidaan jakaa sosiaaliohjaajan päävastuulle. Ensimmäisessä tapaamisessa kerrotaan työskentelyprosessista ja käydään ilmoitus läpi.

”...eka tapaaminen yleensä se on täällä toimistolla, ja siinä käydään läpi sitä, ihan eka kerrotaan tästä meidän työskentelyprosessista, just että tää on kolme kuukautta tämä, ja et halutaan tavata lasta myös yksin ja, mielellään kotikäynnillä ja näin. Ja sit me yleensä ihan ekaks käydään sitä ilmotusta läpi, että annetaan se vanhempien luettavaks ja sitten kuullaan jokaisen mielipide, että mistä se on tai mikä on se tilanne minkä takia se on tehty sit se lastensuojeluilmoitus...” (H2)

Ensimmäisessä tapaamisessa pyritään myös siihen, että tavattaisiin koko perhe. Selvitys tehdään riittävässä laajuudessa – joskus yksi tapaaminen riittää. Selvitykseen kuuluu lapsen tapaaminen, molempien huoltajien tapaaminen tai tapaamiset, kotikäynti sekä tarvittavilta osin verkoston tapaaminen tai yhteydenotto niihin. Selvitystyössä keskiarvo on 3–5 tapaamista eri kokoonpanoilla. Tavoitteena on myös pitää yhteenvetotapaaminen, mutta monesti se jää pois aikataulullisista syistä ja yhteenveto postitetaan perheelle. Yhden tapaamisen selvityksistä on päätetty, ettei niistä tehdä yhteenvetoa, mutta kirjaus tapaamisesta postitetaan perheelle, jos he niin sitä toivovat. Yhteistä on myös se, että selvitys pyritään tekemään kahdessa kuukaudessa lain edellyttämän kolmen kuukauden sijaan.

Työprosessin selkeyteen liittyviä asioita olivat muun muassa se, että työntekijältä kuluu paljon aikaa siihen, että hän selostaa sitä, mikä tämä prosessi on. Aluksi on lakitekstin perusteella selvitettävä, mistä tehtävät tulevat ja miksi perheen tilanteeseen puututaan.

Alkuinformaation antamista on helpottanut, kun on ruvettu käyttämään BBIC-kolmiomallia. Niin selvitystyössä kuin lastensuojelussa yleensäkin työ on jatkuvaa reagointia: jos on kriisi, siihen puututaan heti. Erään haastateltavan mielestä harva prosessi menee niin kuin on alun perin suunniteltu.

Työprosessiin liittyviin haasteisiin kuuluu muun muassa määräajoissa pysyminen. Aina ei ole työntekijästä itsestään kiinni, jos määräaika ylittyy. Aikataulut eivät mene aina yksiin työparin kanssa. Verkostoyhteistyössä on tärkeää muistaa, että ”meidän työprosessi on jonkun muunkin työprosessi”. Haasteena on myös pienen lapsen kanssa yhteenvedon läpikäyminen jollakin järkevällä tavalla – aikuiselle kun yhteenvedon voi antaa luettavaksi tai käydä pääkohtia siitä lävitse. Joskus työn kriisiluonteisuus sotkee hyvät suunnitelmat. Eräs haastateltava katsoo kuitenkin työprosessien parantuneen aiemmasta. *”...tässä tiimissä huomaa, että kun tää on niin hektistä, on pakko tehdä jatkuvaa työn suunnittelua ja työnjakoa kuin mitä aikaisemmin”* (H6).

8.5 Selvityksen yhteenveto ja lopputulokset

Hyvä yhteenveto on läpinäkyvä: siitä näkee, mistä tieto on saatu ja mihin se perustuu. Jotta selvityksen lopputulos on jaettavissa ja reflektoitavissa, se tulee tehdä kirjallisesti. Espoossa sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin sekä lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvedopohjana toimii sama runko, jonka viitekehys mukailee BBIC-mallia. Yhteenvedon pohja on liitteenä (LIITE 2).

Yhteenvetoa kuvataan tärkeäksi, mutta ”hemmetin työlääksi” ja ”kauheeksi rasitteeksi”. Vaikka otsikot ovat kattavat, yhteenvetoa täytyy aika paljon muokata. Esimerkiksi ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä perheen taloudellista tilannetta, jos ilmoitus tai yhteydenotto ei siihen viittaa. Yhteenvedot ovat pitkiä, yhden haastateltavan mukaan kuin ”monisivuisia romaaneja”. Yhteenvedoista puhutaan paljon ja niitä huokaillaan ja tuskailtaankin. Yhteenvedon tekemistä kuvaillaan urakaksi ja työlääksi tehdä. Ikuisena haasteena pidetään arvioinnin dokumentointia ja sitä, minkälainen sen pitäisi olla. Voimavarat ja muutostarpeet pitäisi aina laittaa näkyviin yhteenvetoon. Haasteena on koettu myös yhteisen tiedon käsitteleminen perheen kanssa, kun aika loppuu aina kesken.

Perheet hyötyisivät enemmän, jos yhteenvedot ehdittäisiin käydä kunnolla läpi, mutta tällä hetkellä se ei onnistu. Toisena kysymyksenä nousi ilmaan, onko yhteenvedo aina tarpeellinen ja hyötyvätkö kaikki vanhemmat siitä.

”Kyl se on tärkeä, kyllä siihen menee, pitää tehdä ajatustyötä ja siinä on monta kohtaa, mut mä oon miettiny että onks se... tai aika monista tehdä et ku mä en tiää et onks se sit kuitenkaa tarpeellista et se niin monista tehtäis et hyötyykö kaikki vanhemmat kuitenkaa ja lukeeko ne sitä yhteenvedo...” (H3)

Asiakkaat pääsääntöisesti hyväksyvät lopputuloksen eivätkä kapinoi vastaan. Yksi perhe ei ymmärtänyt, miksi heidät siirrettiin lastensuojelun asiakkaaksi – heidän omasta mielestään kaikki oli hyvin, mutta muualla oli huolta. Harvassa ovat ne asiakkaat, jotka ovat täysin eri mieltä tai eivät millään tavalla sitoudu yhteenvedon tuloksiin. Joku on voinut olla sitä mieltä, ettei omasta mielestään tarvitse apua, mutta ymmärtää kuitenkin, että asiakkuus aloitetaan.

Muutoksena yhteenvedoista voidaan mainita, että nykyään yhteenvedot tehdään ennen kuin selvitys suljetaan Effica-järjestelmästä. Tiimi on kehittynyt yhteenvedojen ja arviointien kirjoittamisessa. BBIC -mallin mukainen yhteenvedopohja on kattava mutta haastava. Se on ehkä jäsentänyt tiedonkeräämisen sisältöjä ja siinä korostuu arviointitiedon kirjaaminen, ei niinkään kuvailutiedon. Yhteenvedoja on mietitty paljon siitä näkökulmasta, mikä niissä on järkevää ja mikä tuottaa asiakkaalle jotakin arvoa. Eräs haastateltavista on huomannut asiakkaiden toivovan, että yhteenvedoon kirjattaisiin kaikki, mistä on puhuttu. Työntekijän arvion mukaan yhteenvedo on tullut asiakkaan näkökulmasta osittain korvaamaan rekisteritietoja. Yhteenvedoista tulee herkästi todella pitkiä, mikä ei välttämättä vastaa tarkoitusta. Haastateltavat pohtivat myös sitä, viekö kolmiomallin mukaan tehty yhteenvedo asioita eteenpäin vai ei.

Haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että suurimmasta osasta selvityksiä ei käynnisty mitään asiakkuutta ja työskentely jää selvittelyvaiheeseen. Pienestä osasta jatkuu asiakkuus lastensuojelussa ja sitten vielä pienemmästä osasta sosiaalihuollon mukainen asiakkuus. Selvityksissä, joissa lastensuojelun asiakkuus jatkuu, on selkeästi vakavia

huolenaiheita, esimerkiksi väkivalta, päihteet ja seri-asiat. Sosiaalihuoltolaki on antanut mahdollisuuksia siihen, että voidaan aloittaa sosiaalihuoltolain mukaisia asiakkuuksia, jotka ovat ikään kuin lastensuojelun ja peruspalveluiden välimaastossa. Lopputuloksista työparit eivät ole aina samaa mieltä, ja tällöin voidaan konsultoida johtavaa sosiaalityöntekijää.

Sosiaalihuoltolain mukaisista palvelutarpeen arvioinneista ja lastensuojelutarpeen selvittämisistä tehdään siis aina kirjallinen yhteenveto (poikkeuksena selvitykset, joissa tapaamisia oli vain yksi). Yhteenvedot koetaan työläiksi tehdä, vaikka BBIC onkin raamittanut yhteenvedon mallia ja ehkä myös selkiyttänyt sitä jonkin verran. Lopputulosten selkeydestä, perusteluista ja ymmärrettävyydestä haastatteluissa ei juurikaan noussut tietoa muuten kuin siltä osin, että pääsääntöisesti asiakkaat ovat olleet yhtä mieltä lopputuloksista. Ja kumpiakaan asiakkuuksia ei juurikaan synny – ei lastensuojelun eikä sosiaalihuoltolain mukaisia. Sitä voidaan tietysti pohtia, onko se, ettei asiakkuuksia synny, merkki siitä, että selvittelyvaihe on ollut riittävä interventio lapsen ja perheen tilanteeseen vai merkki jostakin muusta.

8.6 Työn eettisyys ja reflektiomahdollisuudet

Etiikka tutkii moraalialaa ja siihen liittyviä kysymyksiä, kuten eettisen toiminnan periaatteita, oikeaa ja väärää, hyvää elämää sekä arvojen ja eettisten väittämien luonnetta; etiikka on moraalin filosofiaa. Arjen ratkaisuihin tuotetaan moraalista järjestystä punnitsemalla tilannekohtaisesti ja tietoisesti tai tiedostamatta sitä, mikä on hyvää tai pahaa, oikein tai väärin, hyväksyttävää tai ei-hyväksyttävää. (Anis 2015.)

Sosiaalialalla on erityinen suhde etiikkaan ja ihmisoikeuksiin. Voidaan katsoa, että koko sosiaalialan työ on saanut alkunsa juuri niihin liittyvien kysymysten pohtimisesta. Eettisyyden vaatimusta lisää työhön tai ammattiasemaan usein liittyvä valta ja mahdollisuus vaikuttaa asiakkaan elämään ja sitä kautta koko yhteiskuntaan. Sosiaalialalla ja julkisen sektorin toiminnassa laillisuus ovat tärkeitä. Laillisuus ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin eettisyys, eikä lainmukaisuus aina takaa oikeudenmukaisuutta. Sen sijaan ammattietiikka ohjaa valintoja kaikessa sosiaalialan työssä. (Talentia 2013.)

Aniksen (2015) mukaan ammatillisella tasolla eettisyys merkitsee kykyä pohtia ja myös kyseenalaistaa jatkuvasti omaa ammatillista toimintaa ja päätöksentekoa, sen oikeudenmukaisuutta ja päätöksenteon perusteita. Sosiaalityössä on kysymys kohtaamisesta ja asiakkaan kuulemisesta ja kuuntelemisesta sekä yksilönä, perheensä, yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Arvostava kohtaaminen punnitaan käytännössä, niissä ahtaissa koloissa, joihin työntekijä työssään joutuu (Talentia 2015.)

Ammatillisuutta on olla mahdollisimman avoin ja rehellinen ja kyetä tunnustamaan myös omat rajansa, tietämättömyytensä ja tuen tarpeensa (Talentia 2013). Jatkuvat muutokset haastavat sosiaalityöntekijöitä päivittäin neuvottelemaan arkisen työnsä tekemisen ehdoista ja käytännöistä. Muutosten keskellä määritellään, mikä kulloinkin erilaisten reunaehtojen vallitessa on moraalisesti perusteltu ja hyväksyttävä toimintatapa (Huuskonen, Korpinen & Ritala-Koskinen 2010, 320).

Haastateltavat kokivat kysymyksen työskentelyn eettisyydestä vaikeaksi. Eettiseksi periaatteiksi nousi muun muassa se, että osaa perustella, mitä tekee, ja seisoo niiden asioiden takana. Arviointia tehdään yksin ja parityönä, tiedon hankinta on perusteltua ja arviointi eettisellä pohjalla. Asiakastyössä yritetään käsitellä asioita ja lasta mahdollisimman sensitiivisesti. Tapaamisissa yritetään välttää syyttelyä ja käsitellä mahdollisimman neutraalisti asioita. Eettinen periaate on sekin, että jokainen on ainutlaatuinen ja arvokas ihminen. Työntekijän tulee muistaa asiakkaan yksityisyyden ja oikeuksien kunnioittaminen, työntekijän oma virka-asema sekä työn perustana olevat arvot. Työntekijä toimii lastensuojelulakiin perustuen ja se on lähtökohtana arvioida lapsen tilannetta.

Ristiriitoja aiheuttaa se, ettei työlle ole rauhaa. Haluaisi, että olisi aikaa kohdata ja arvioida. Usein työssä oma etiikka kärsii ja joutuu käymään sisäistä kamppailua. Joskus työntekijä huomaa sellaisia eettisiä ristiriitoja, että kun aikaa on vähän, alkaa miettiä, että miten tämän saisi nopeasti pakettiin, ja sitten joutuu pysähtymään ja toteamaan, että ei nopeus ole kuitenkaan itse tarkoitus. Tehokkuuden vaatimus tulee organisaation puolelta ja aiheuttaa ristipainetta työntekijälle. Työntekijä joutuu suojaamaan itseään ja asiakasperhettä – varsinkin lapsia – ja pohdittava, kuinka lähelle itseään asiakasperheen päästää ja kuinka luottamuksellisen suhteen luo. *”...tää volyyymi on niin järkyttävä täs jotenkin, millä vauhilla näitä asiakkaita tulee niin huomaa semmosia jotakin vaarallisia*

tunteita itessään, että näistä tulee enempi vaan semmosia, asiakascaseja, tietyllä tavalla et ne ei oo enää niin semmosia, no henkilökohtasia nyt on väärä sana, mut jotenkin, että niihin ei sillä tavalla, päästä itteensä myöskään niin syvälle, eikä oo mahdollista päästää itteensä, koska ei vaan aika ei riitä...” (H4)

Eettisenä ristiriitana koettiin myös hiljaisen tiedon katoaminen. Toisaalta sosiaalityö on ammatillista viranomaistoimintaa ja siihen ei voi piiloutua julkilausumattomia perusteluja. Täsmällisen tiedon vaatimusta ei voida korvata vetoamalla hiljaiseen tietoon, sanoo yliopistonlehtori ja valtiotieteiden tohtori Aino Kääriäinen Helsingin yliopiston sosiaalityötekijälle kertyy muuta osaamista ammatillisen kokemuksen myötä. Sitä osaamista voidaan kutsua myös intuitioksi tai intentioksi. Hiljaisen tiedon sijasta voidaan puhua enemmän tietämisestä ja oman tietämisensä ymmärtämisestä sekä sen näyttämisestä. Osaamisen ja ammatillisen asiantuntijuuden kasvaminen on tiedon ja tietämisen lisääntymistä. Tiedon avoin reflektointi edellyttää tiedon näkyväksi tekemistä. Se tarkoittaa asioiden tuottamista julki puheeksi, sanoiksi ja teksteiksi. Dokumentointi on tärkein väline saattaa tieto näkyväksi. Oman työn arviointi ja kriittinen suhtautuminen sen dokumentointiin muodostavat asiantuntijuuden perustan. (Talentia 2016.)

Eettisenä ongelmana nähdään rakenne: voiko prosessien pilkkominen, jossa asiakassuhteet katkeavat, olla rakenteena eettinen? Prosessien pilkkominen ja asiakkuuksien katkaiseminen nähdään jopa rakenteellisena väkivaltana. Eniten tästä haastateltavien mielestä kärsivät ne lapset, jotka lastensuojelua oikeasti tarvitsevat. Yksi haaste liittyy dokumentointiin. Tässä tiimissä panostetaan asiakkaiden kohtaamiseen, auttamistyöhön ja vuorovaikutustyöhön, ja kun resurssit ovat rajalliset ja lain näkökulmasta kirjaamisvelvoite on ehdoton ja kaikki pitäisi kirjata, mistä sitten nipistetään? Yleensä karsitaan dokumentoinnista.

Haastateltavat olivat kaikki sitä mieltä, että heillä on riittävästi reflektiomahdollisuuksia työyhteisössä. Työtä voi reflektoida työparin kanssa, viikoittaisissa tiimeissä, esimiehen kanssa sekä työnohjauksessa. Se, että pystyy refleктоimaan, auttaa jaksamaan eikä tarvitse kotona miettiä asioita. Yksi kuvaa jatkuvaa itsensä kanssa reflektointia. Kaikkein vaikeimmissa ja haastavimmissa asiakastapauksissa saattaa jäädä sellainen olo, että jää

vähän liian yksin. Nousee kysymys siitä, ovatko jotkut asiat vain niin vaikeita, ettei mikään reflektointi riitä.

8.7 Parityö

Selvitystyötä lastensuojelutarpeen selvityksissä sekä sosiaalihuoltolain mukaisissa palvelutarpeen arvioinneissa tehdään pääsääntöisesti parityönä. Parityön tarpeellisuus ja samalla myös haastavuus tulivat esiin kandidaatintyössäni, jossa käsitelin alkuarviointimallin käyttöönottoa Espoossa. Jo yli kymmenen vuotta sitten keskustelu parityöstä kävi kuumana ja on sitä edelleen.

Parityössä on paljon hyviä puolia ja sen hyödyt ovat kiistattomia. Parityössä pystyy jakamaan työmäärää, käymään vuoropuhelua ja refleктоimaan. Työparin kanssa voi purkaa tilanteita eikä tarvitse jäädä yksin miettimään asioita. Havainnointi jäisi tiedonhankinnasta, jos esimerkiksi kotikäynneillä käytäisiin yksin. Työnjaon kannalta työpari on etu: on myös toiset kädet tekemään sitä työtä. Kun työparin kanssa mietitään johtopäätöksiä, arviointia syntyy nimenomaan työparin kanssa refleктоidessa. Kummallista olisi, jos ainoa refleктоintimahdollisuus olisi esimies. Työparin kanssa voi jakaa vastuuta ja tehtäviä.

Sosiaalihuoltolaista nousee vaatimus monialaisesta yhteistyöstä ja palvelutarpeen arvioinnista yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Yhteistyötä pitäisi lisätä ja laki velvoittaa muita toimijoita osallistumaan, mutta se ei ole vielä juurtunut käytäntöön. Työparius on monille yhteistyökumppaneille uusi asia ja he kokevat sen hankalaksi. Monialaisen yhteistyön pilottivuosi on käynnissä ja siitä kerätään nyt kokemuksia Espoossa. Esteenä monialaiselle yhteistyölle voi olla vaikka se, että yhteistyökumppanit ilmoittavat, ettei heillä ole resursseja. Kuraattorit lupautuvat tulemaan yhteen tapaamiseen, mutta eivät työpariksi. Työparityöskentelystä jonkun muun toimijan kanssa ilmaistiin *”jos sä oot ainoa, joka on koko prosessin läpi ja joka vie hommaa eteenpäin ja kannattelee, niin ei sulla ole työparia...”* (H6). Auli Romppaisen (2015) pro gradu -tutkielmassa käsiteltiin moniammatillista yhteistyötä edistäviä ja ehkäiseviä tekijöitä lastensuojelutarpeen selvitystyössä. Tutkimustuloksina todettiin, että monialaista

yhteistyötä edistää toimintaympäristön rakenteet ja organisoituminen sekä yksilötasolla yhteistyön merkityksellisyys, tiedon jakaminen sekä luottamuksellisuus. Estäviä tekijöitä olivat muun muassa resurssit ja työn rajaamisen liittyvät tekijät sekä yksilötasolla tiedon jakaminen ja arvostuksen puute.

Työparityöskentelyä kuvattiin sekä oman toimiston sisällä että yhdessä jonkun muun toimijan kanssa. Pääsääntöisesti työpari on omasta toimistosta, mutta palvelutarpeen arvioinnissa se voi olla muualtakin. Haastateltavilla oli näkemys, että muilla alueilla Espoossa monialaista yhteistyötä tehdään paljon enemmän kuin Leppävaarassa. Parityöskentelystä lapsiperheiden perhetyössä nousi haastattelussa esiin hyviä kokemuksia. Toisaalta jos pari on muualta kuin omasta toimistosta, työntekijää saattoi pelottaa, miten hataraksi selvitys jää ja miten käy reflektion. Kirjaamiset ja yhteenveto jäävät omalle vastuulle, mikäli pari on muualta. Eräs haastateltavista pitää sitä huolestuttavana suuntauksena, että työpari pitäisi olla muualta tai että selvitys pitäisi tehdä yksin. Joillakin yhteistyökumppaneilla on käsitys, että he tulevat vain kirjaamaan tapaamisen. Eräs kuvaa, että on ollut helppoa tehdä yhteistyötä ja jakaa tietoja, mutta että toimittaisiin työparina, niin se on vielä ihan lapsen kengissä, siitä ei ole saatu muotoutumaan toimivaa käytäntöä. Myös ohjaajavetoiseen palvelutarpeen arviointiin toivotaan rakenteita, jotta pahimmilta virheiltä välttyttäisiin.

Parityön välttämättömyyttä on myös mietitty. Työntekijät, joilla on kokemusta yksintyöskentelystä, kertoivat parityön tuntuneen jännältä. *”Ei aina tarvii olla käsi kädessä... joskus turhauttaa istua kahdestaan”* (H3). Työtä voisi jakaa enemmän myös niin, että toinen tapaa vanhempia ja toinen lasta. Lapsen kanssa kontakti ei välttämättä rakennu niin hyvin, jos mukana on kaksi työntekijää.

Parityöskentelyä voisi haastateltavien mielestä vielä kehittää. Parityössä on aina myös kyse kemioista: miten kohtaa ja toimii. Työparityöskentelyä pidetään ehdottomana ja lastensuojelutarpeen selvittämisessä työparin tulee olla lastensuojelun ammattilainen. Työpari pitää tuntea ja tietää, miten pari toimii ja mitä voit häneltä odottaa. Työparin arvoa reflektion kannalta ei ole saatu kuvattua riittävän hyvin organisaatiossa ylöspäin.

Työparityöskentelyn edut ovat kiistattomat, mutta samalla tehokkuuden näkökulmasta mietitään, kuinka sitä voisi vähentää. Sosiaalihuoltolaissa oleva kohta monialaisesta yhteistyöstä ja palvelutarpeen arvioinnista yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa tulee siellä jatkossakin olemaan, ja tuleekin miettiä, kuinka yhteistyötä ja luottamusta saataisiin lisättyä puolin ja toisin. Miten varmistettaisiin, että tarvittaessa myös työpari on lastensuojelun ammattilainen? Yksintekemisen kulttuuri ei mielestäni sovi tämän luonteiseen lastensuojelun työvaiheeseen, jossa arviointeja tehdään paljon ja tiukalla aikataululla.

8.8 Muuta laadukkaaseen lastensuojelutarpeen selvitykseen liittyvää

Haastateltavat miettivät laatua, eriytettyä tiimirakennetta ylipäättään sekä sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarpeen arviointeja, kun heiltä kysyttiin lopuksi, olisiko jotakin muuta mitä vielä haluaisivat sanoa aiheesta. Laatua ei ole pelkästään se, että kerätään tietoa kolmiomallilla, vaan se vaatii myös sen, että osaa tehdä laadukkaat johtopäätökset.

”...et pelkkä se, että sä jotenkin keräät tietoa jollaki kolmiolla, niin ei vielä tee siitä työstä sillä tavalla laadukasta, et oikeesti sitte siitä osataan tehdä ne laadukkaat johtopäätökset. Et tavallaan semmosen ne kriteerit ja semmonen arvion muodostaminen ja johtopäätösten tekeminen niin se ehkä, siihen pitäis ehkä kiinnittää vielä aika paljon huomiota. Ja siin tavallaan tullaan ehkä ...et voi olla et ihmisillä on ihan hirveen erilaiset käsitykset siitä, että mikä on, mitkä asiat kuuluu, et mikä on se lastensuojelullinen huoli. Et minkälaisist asioista se syntyy niin must tuntuu et siin ollaan aika, silleen yksilöllisellä tasolla...” (H6)

Nykyinen malli ei ole niin selkeä kuin strukturoitu Muukkonen–Tulensalo-malli. Työntekijöillä olisi halua laadukkaammin panostaa ja tehdä, mutta kun uusia asiakkuuksia tulee niin monta samaan aikaan, niin ei vaan pysty. Asiakkaiden ja organisaation näkökulmasta laatu voi tarkoittaa ihan eri asioita. Asiakkaalle on merkityksellisintä, että hänen asiansa otetaan tosissaan, hänelle on aikaa ja häntä kuunnellaan, ja tämä prosessi on avoin.

Organisaation näkökulmasta korostuvat tehokkuusvaatimukset ja määrät laatuajattelussa. Kaupungin kehittämissyksikön kautta tullessa *lean*-prosessissa mietitään, miten saataisiin kaikki turhat ”rönsyt” pois selvitystyöskentelystä ja miten se olisi mahdollisimman tehokasta ja laadukasta. Samalla kaupungin sisäisenä tavoitteena on saada selvitykset kahdessa kuukaudessa valmiiksi, kun laki sanoo, että selvitys on tehtävä kolmen kuukauden sisällä. Selvitysten venymisestä kerätään listaa ja se ei tunnu työntekijöistä mukavalta vaan lähinnä ”kyttämiseltä”. Haastateltavista hassulta tuntuvat tehokkuus ja määrätavoitteet ihmissuhdetyössä. Tärkeää olisi yrittää miettiä, mikä oikeasti on työn ydin, ja säilyttää kirkkaana mielessä, minkä takia selvityksiä tehdään. Laatu on myös kiinni organisaation joustavuudesta, johtamisesta ja rakenteista, että työntekijät pystyvät tekemään tätä työtä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kokoamat kymmenen laadukkaan lastensuojelutarpeen selvittämisen teesiä puhuvat myös tarpeesta arvioida organisaation työkäytäntöjä sekä varmistaa, että organisaatio tarjoaa riittävän tuen hyvälle käytännölle. Työntekijöiden pitää olla lastensuojelussa motivoituneita, jaksavia ja osaavia, että syntyy laadukasta työtä. Jos työpari vaihtuu kesken prosessin, niin kyllä siinä kärsii selvityksen laatu. Laatu kärsii myös prosessien pirstaloitumisesta.

Työntekijöiden vaihtuvuus on ollut suurta selvitystiimissä, paljon suurempaa kuin suunnitelmallisen työn tiimeissä. Vaihtuvuuden syinä ovat olleet muun muassa äitiyslomat, sisäilmaongelmat ja jaksamisen loppuminen selvitystyöhön. Vaikka laadun suhteen on menty eteenpäin sekä koko kaupungin tasoisesti että tässä tiimissä, niin tarvittaisiin lisää tutkimus- ja teoriapohjaa ja yhdenmukaisia kriteerejä, jotta päästäisiin laadukkaaseen lopputulokseen. Ihmisillä on hyvin erilaisia käsityksiä siitä, mikä on lastensuojelullinen huoli: siinä ollaan yksityisellä tasolla. Esimerkiksi perheväkivallan suhteen jonkun mielestä se ei ole lastensuojelullinen huoli, jos vanhempi on luvannut, ettei enää lyö toista, ja jonkun toisen mielestä se on hirveän iso huoli. Jos selvitystyötä purkaa tutkimuksellisesti osiin, niin sitten vasta aukeaa, mitä selvitystyö on. Se on monitahoista työtä ja siinä on monta liikkuvaa osaa, ja jotta lopputulos olisi hyvä, pitää monen palasen loksauttaa paikoilleen. Vaikka yhtä yksittäistä osaa muutettaisiin, se ei välttämättä johda siihen, että kokonaisuus muuttuu hyväksi vaan voi mennä ihan toiseen suuntaan. Selvitystyö on vaativaa vuorovaikutustyötä, muutostyötä ja interventiotyötä eikä sitä voi pidemmän päälle liukuhihnalta suorittaa.

Laadukas dokumentointi on erittäin tärkeää. Selvitysryhmässä painopiste on kohtaamistyössä ja auttamisessa, ja siinä nähdään paljon kehittämistä, miten arviot ja selvitykset saataisiin laadukkaasti dokumentoitua.

Tiimirakenteesta puhuttaessa joku toivoi, että voisi palata vanhaan eikä tällaista tiimirakennetta enää olisi. Toisaalta mietittiin, olisiko hyvä, jos olisi erikseen sosiaalihuoltotiimi ja lastensuojelutiimi. Tästä työstä ja selvitystiimistä myös tykättiin sen vaihtelevuuden vuoksi. Huolta herätti se, kuinka pystyy tekemään kaikki arvioinnit ajatuksella ja laadukkaasti kiireessä. Selvitystiimin ja suunnitelmallisen tiimin eroista pohdittiin, että selvitystiimissä kaikki asiakkuudet ovat koko ajan aktiivisessa tilassa eikä tule hiljaisia hetkiä. Asiakkaan näkökulmasta työ on sekametelisoppaa joiltakin osin ja jos asiaa lähtee perin juurin asiakkaille selvittämään, ei muuta ehtisi tekemäänkään. Tiimissä on mietitty tiimirakenteen pulmakohtia.

”Et paljonhan me on tässä jotenkin tiimis jotenkin mietitty näitä just tän rakenteen pulmakohtia ja muita, mut et nyt mennään näillä, et toki niitä asioita varmaan viedään eteenpäin mut et, kun tää on organisaatorakenne vielä epäselvä niin täs joutuu sietään sit sitä epävarmuutta ja meneen, pelaan nyt näillä korteilla mitä on annettu...” (H4)

Sosiaalihuoltolain on nähty sekoittavan pakkaa. Suuri huoli liittyy ohjaajavetoiseen palvelutarpeen arviointiin ja siihen ettei siihen ole minkäänlaista toimintaohjetta. Kokeillaan ensin ja sitten vasta luodaan ohjeet tai kriteerit. Kritiikki kohdistuu myös siihen, mikä on sitten enää sosiaalityöntekijän ja sosiaaliohjaajan ero, kun samanlaista työtä tehdään ja nyt sitten ohjaajatkin tekevät samaa mitä sosiaalityöntekijätkin eli vetävät prosessia. Yksi työntekijöistä mietti myös sitä, että kun lastensuojeluorientaatio on vahvana omassa ammattitaidossa ja lastensuojeluotteella työtä tehdään, niin miten siinä sosiaalihuoltolain mukaiset palvelutarpeen arviot toteutuvat. Työntekijöille itselleen rajanveto palvelutarpeen arvioinnin ja lastensuojelutarpeen selvityksen suhteen on joillekin ihan selvä ja joillekin häilyvä. Kaikille tehdään palvelutarpeen arviointi ja sitten arvioidaan lastensuojelun tarve, jos se on tarpeen; kaikki tapahtuu samassa selvityksessä. Toimintatavat ja työ ovat käytännössä samaa. Jos perhe itse haluaa apua, niin silloin se on selkeää, että se on palvelutarpeen arviointia. Lastensuojelun raja tai kynnyks on nostettu

niin korkealle, että vaikka olisi isojakin huolia ja jos vanhemmat ovat yhteistyössä, niin asiakkuus kuuluu sosiaalihuoltoon. Selvityksen aikana ajatukset siitä, mikä asiakkuus selvityksestä mahdollisesti alkaa, voi vaihdella päivittäin.

Kehittämissideoina nostettiin ajatus siitä, että lastensuojelulaki pitäisi miettiä uusiksi ja nostaa enemmän erityispalveluksi ja miettiä sitten, mitä erityistyön toteuttaminen vaatii.

9. Yhteenveto

Tässä pro gradu -tutkielmassa tutkittiin, kuinka laadun keskeiset elementit lastensuojelutarpeen selvittämisessä näkyvät lastensuojelun avohuollon selvitystyöryhmän työssä. Näitä laadukkaan lastensuojelutarpeen selvittämisen elementtejä ovat lapsikeskeisyys, luottamuksellisen suhteen rakentuminen, tiedon rakentuminen kokonaisvaltaisesti, työprosessin selkeys sekä lopputuloksen ymmärrettävyys sekä arviointityöskentelyn eettisyys ja reflektiivisyys. Lisäksi pohdittiin, tukeeko eriytynyt työskentelymalli laadukasta työtä. Haastattelin kuutta Espoon lastensuojelun avohuollon työntekijää, jotka työskentelevät selvitystyöryhmässä. Haastateltavista kolme on sosiaalityöntekijää ja kolme sosiaaliohjaajaa. Tutkimusmetodina käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia.

Tämän tutkimuksen perusteella ei voida vetää yleisiä johtopäätöksiä selvitysryhmien työn laadusta, kuten ei laadullisessa tutkimuksessa muutenkaan pyritä yleistettävyyteen. Myös sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien näkemysten eroista ei voida tehdä johtopäätöksiä tämän tutkimuksen pohjalta. Työryhmän yhdeksästä työntekijästä kuusi osallistui tutkimukseen. Enemmän kuin haasteltavien määrä on tuloksiin vaikuttanut työntekijöiden työkokemus selvitystyöryhmässä. Kaksi haasteltavista oli ollut työryhmän perustamisesta saakka, mutta loput neljä olivat työskennelleet alle puoli vuotta kyseisessä työryhmässä, vaikka heillä muuta työkokemusta lastensuojelusta olikin. Tietyiltä osin tutkimustuloksia voi verrata Outi Jaakkolan lisensiaatintutkimukseen, jonka aineisto oli kerätty Helsingissä kahdesta eri ryhmähaastattelusta. Jaakkolan tutkimukseen osallistui yhteensä kymmenen sosiaalityöntekijää lastensuojelutarpeen arvioinnin yksiköistä.

Lastensuojelun alkuvaiheen työskentely nähdään tärkeänä tehtävä ja siitä on haluttu tehdä oma prosessinsa. Uuden sosiaalihuoltolain voimaan astuminen on siirtänyt lastensuojelun puuttumisen kohtaa. Lastensuojelutarpeen selvittäminen ja sosiaalihuoltolain mukainen palvelutarpeen arviointi kulkevat limittäin ja lomittain, eikä samankaltainen työ aina aukene asiakkaille, kun se ei ole aina selvää työntekijöillekään.

Laadukkaana lastensuojelutarpeen selvittäminen tulee tehdä lapsikeskeisesti niin, että lasta ja perhettä autetaan ilman viivettä sekä kohdaten että kuunnellen lasta (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvoinnin tutkimuskeskus 2015; Petrelius ym. 2016). Lapsen oikeudet pohjautuvat YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen ja siellä 12:n artiklaan, joka koskee lapsen oikeutta ilmaista näkemyksensä vapaasti. Suomessa lapsikeskeisyys on ollut yksi lastensuojelulain 2007/417 kulmakivistä. Lasten alueellisesta eriarvoisesta asemasta puhutaan paljon. Pääkaupunkiseutu ja Espoo siinä mukana ovat olleet aktiivisesti sekä kehittämässä että oppimassa lastensuojelun avohuollon alkuvaiheeseen liittyvää alkuarviointia sekä lastensuojelutarpeen selvittämistä jo 2000-luvun alkupuolelta lähtien (Kivelä 2015; Pietilä 2005). Lapsikeskeisen työskentelyn ja lapsen henkilökohtaisen tapaamisen arvo tunnustetaan ja tunnustetaan. Haastatteluiden perusteella voidaan todeta, että lasten tapaamisten määrä on vähäinen, sillä sekä lastensuojelutarpeen selvitykset että sosiaalihuoltolain mukaiset palvelutarpeen arvioinnit ovat lyhyitä, keskimäärin kolmesta viiteen tapaamista erilaisin kokoonpanoin. Lapsen kohtaamiseen liittyvään paikkaan ja tapaamisissa käytettyihin menetelmiin liittyvä pohdinta on osa lapsikeskeistä työskentelyä. Lasten tapaamishuone on helpottanut pienten lasten kohtaamisia toimistolla, myös kotikäynnillä lapsen omassa ympäristössä kohtaaminen voi olla luontevaa. Lapsen osallisuutta on, kun häneltä itseltään kuullaan, mitä hän kokee. Lapsen ei välttämättä tarvitse olla jokaisessa tapaamisessa mukana, mutta hän on tietoinen prosessista ja tietää mitä tapahtuu. Haasteena koetaan, kuinka pieni lapsi tehdään tietoiseksi prosessista. Lapsen näkökulma pidetään mielessä myös vanhempien kanssa työskennellessä. Suurimpana esteenä lapsikeskeisyyden toteutumiselle lastensuojelutarpeen selvityksissä koettiin olevan ajanpuute. Jos aikaa olisi enemmän, ehtisi tapaamisia suunnitella paremmin.

Lastensuojelutarpeen selvittämisessä keskeistä on lasten ja vanhempien kohtaamisen, suhteen luominen ja heidän mukanaan pitäminen prosessissa koko työskentelyn ajan. Suhteen rakentaminen ei ole aina helppoa, varsinkaan näin lyhyissä selvitysprosesseissa. Toisaalta, jotta arviointia ja interventiota pystyy tekemään, täytyy jonkinlainen suhde muodostua työntekijän ja asiakkaan välille. Suhteen luomisen haastavuus näkyi myös siinä, että työntekijöistä tuntui vaikealta ja turhautavalta, kun asiakkuuden joutuu kuitenkin siirtämään seuraavalle työntekijälle tiimirakenteen vuoksi. Suhteen luomiseen vaikuttavat myös asiakasperheiden pelot ja ennakkoluulot. Jos perhe on itse toivonut apua, on lähtökohta työskentelylle paljon helpompi. Tämä tuli esiin myös Hietämäen (2015) väitöskirjassa. Oleellista olisi pyrkiä lieventämään vanhempien pelkoja ja antaa tietoa vanhemmille lastensuojelusta (esim. Hietämäki 2015; Petrelius ym. 2016). Jos asiakas kokee osallisuutta omaan prosessiinsa, tämä auttaa myös suhteen luomisessa. Jaakolan (2016) tutkimus lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmista kansainvälisten artikkeleiden kirjallisuuskatsauksessa tuo hyvin esille sen, kuinka lasten emotionaalisen ja empaattisen kohtaamisen tärkeys on lapsikeskeisyyden toteutumisen perusta. Lapsen emotionaalinen kohtaaminen suojaa lasta ja vahvistaa selviytymismahdollisuuksia. Emotionaalinen kohtaaminen on myös edellytys lastensuojelun vaikuttavuudelle ja laadulle, jotta emotionaalinen kohtaaminen lapsen kanssa on mahdollista, hänen tulee kokea osallisuutta. (Jaakola 2016; Bardy 2009.) Työntekijän vuorovaikutustaidot ovat oleellinen tekijän suhteenmuodostamisessa. Myös ensimmäisen kontaktin merkityksellisyys nousi esiin. Luottamus asiakassuhteissa rakentuu aina pikkuhiljaa. Koska selvitysprosessi on maksimissaan kolme kuukautta, ei luottamuksellista suhdetta ehdi usein syntymään.

Hyvä ja laadukas lastensuojelutarpeen selvitystyö pitää sisällään lapsen tilannetta koskevan tiedon yhdessä lapsen, vanhempien, läheisten ja muiden ammattilaisten kanssa. Perustiedot kootaan ilmoituksesta ja perheeltä saaduista tiedoista tapaamisissa. Myös lapsen verkostoon liittyviin paikkoihin kuten esimerkiksi päiväkotiin ja kouluun ollaan usein yhteydessä. Arviointitietoa syntyy sosiaalityöntekijän/sosiaalihoajaajan ja työparin reflektiopuheesta. Tiedon keräämisen ja tuottamisen yksi lähtökohta on, että se tehdään avoimesti eikä asiakkaan selän takana. Tärkeää on myös, että huolten lisäksi kootaan perheen ja lapsen voimavarat. Havainnointi on yksi tärkeä tiedon tuottamisen tapa, mutta sen dokumentointi tuottaa haasteita. Haasteena koetaan myös se, ettei läheisverkostoa aina ehditä ottaa mukaan niin laajasti kuin työntekijä ehkä haluaisi. Myös yhä uudestaan

puhtaalta pöydältä aloittaminen voi koitua pidemmällä tähtäimellä ongelmalliseksi. Perhe saattaisi hyötyä siitä, että vanhat asiakirjat olisivat tiedossa jo selvittelyvaiheessa.

Työprosessin selkeys ja arvioinnin systemaattisuus ovat laadukkaan lastensuojelutarpeen selvittämisen perusteita. Selvittelyprosessit ovat erilaisia, mutta yhteneväisyyksiäkin löytyy. Päivystäjän otettua ilmoitukset ja yhteydenotot vastaan ne jaetaan yhteisessä tiimissä. Siinä jo tapahtuu ilmoitusten osalta kiireellisuuden arviointia. Työpari suunnittelee, ketä tavataan ja mihin ollaan yhteydessä. Ensimmäisessä tapaamisessa pyritään tapaamaan koko perhe ja selostetaan työskentelyä. Muut mahdolliset tapaamiset sovitaan tässä. Työprossin haasteita ovat määrärajoissa pysyminen, aina yhteenvetotapaamiseen ei ole mahdollisuuksia.

Hyvä lastensuojelutarpeen selvityksen ja sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen yhteenvedo on läpinäkyvä, siitä näkee mistä tieto on saatu ja mihin se perustuu. Yhteenvedo tehdään kirjallisesti. Yhteenvedon viitekehys mukailee BBIC-mallia (ks. kuvio 3). Yhteenvedo on tärkeä, mutta sen tekemistä kuvataan työlääksi. Haasteena on myös yhteisen tiedon käsittely perheen kanssa. Toisaalta työntekijät myös tunnistavat kehitystä tapahtuneen niin yhteenvetojen kuin arviointienkin osalta.

Kuvio 3. Arvioinnin viitekehys BBIC-mallia mukaillen (Espoo)

Pääosin asiakkaat ovat yhtä mieltä selvitysten lopputuloksista. Suurimmasta osasta selvityksiä ei ala mitään asiakkuutta ja työskentely jää selvittelyvaiheeseen.

Sosiaalialalla on erityinen suhde etiikkaan. Eettisyyden vaatimusta lisää lastensuojelutyöhön liittyvä valta ja mahdollisuus vaikuttaa asiakkaan elämään. Laillisuus ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin eettisyys eikä lainmukaisuus takaa aina oikeudenmukaisuutta (Talentia 2013). Tutkimuksessa eettisistä kysymyksistä nousivat esiin eettiset ristiriidat, joita työ aiheuttaa. Eettisiksi ristiriidoiksi nähtiin se, ettei työlle ole rauhaa ja että haluaisi, että olisi aikaa kohdata asiakkaita. Työntekijä joutuu käymään omaa sisäistä kamppailua siitä mikä on nyt se tärkein asia. Tehokkuusvaatimus tulee organisaation puolelta. Toisaalta ristiriitaisia tunteita aiheuttaa myös se, että joutuu suojaamaan itseään ja lapsia siinä, kuinka lähelle päästää ja kuinka luottamuksellisen suhteen luo. Eettisenä ongelmana nähdään rakenne: voiko prosessien pilkkominen olla rakenteena eettistä, kun asiakassuhteet katkeavat? Työntekijöillä on mahdollisuus riittävään reflektointiin työparin, tiimin ja esimiehen kanssa. Myös työnohjauksessa on mahdollisuus reflektointiin.

Parityön ja monialaisen yhteistyön tarpeellisuus ja samalla haastavuus nousivat esille tutkielmassani. Sosiaalihuoltolaki edellyttää monialaista yhteistyötä ja palvelutarpeen arviointia yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Parityön vaikeutta pohdittiin jo kandidaatintutkielmassani, eli tietyiltä osin tilanne ei ole juurikaan muuttunut vuodesta 2005. Parityön hyödyt ovat kiistattomat, työparin kanssa voi jakaa työtä ja vastuuta, käydä vuoropuhelua ja reflektoida. Työparityöskentely mahdollistaa kotikäynneillä ja toimistotapaamisilla havainnoinnin, jota on vaikeaa tehdä, jos pitää samanaikaisesti keskustella ja kirjoittaa muistiinpanoja. Työparityöskentelyä pidettiin ehdottomana lastensuojelutarvetta selvittäessä ja että silloin työpari on lastensuojelun ammattilainen. Näyttää siltä, ettei työparityöskentelyä ole saatu riittävän hyvin kuvattua organisaatiossa nimenomaan reflektion kannalta. Työparityössä on myös aina kyse ihmisten välisistä ”kemioista”. Selvitystyöryhmässä on ollut suuri vaihtuvuus työntekijöiden suhteen, niin kuin lastensuojelussa monissa paikoissa on. Monialaisen yhteistyön ja sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen arvioinnin katsotaan olevan vielä lapsen kengissä ja sitä tulee kehittää. Toisaalta yhteistyökumppaneiden kanssa tehty yhteinen arviointi myös huolestuttaa. Samoin sosiaaliohjaajavetoinen palvelutarpeen arviointi mietityttää, kun siitä vasta kerätään kokemuksia, ja työskentelyyn ei ole luotu selkeitä rakenteita. Monialaisen yhteistyön esteinä pidettiin muun muassa yhteistyökumppaneiden resurssien rajallisuutta ja sitä, että odotukset yhteistyölle ovat niin erilaiset. Romppaisen pro gradussa (2015) todettiin, että monialaista yhteistyötä estää yksilötasolla tiedon jakamiseen liittyvät asiat sekä arvostuksen puute.

Laadukas lastensuojelutarpeen selvittäminen mietitytti työntekijöitä ja siihen viitattiinkin suoraan. Nykyinen malli, jolla lastensuojelutarpeen selvityksiä ja sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarpeen arviointeja tehdään, ei ole niin selkeä kuin esimerkiksi Muukkonen–Tulensalon-malli. BBIC:n mallin pohjalta työskentelyä on ollut vain vähän aikaa, eikä siitä vielä tiedä, mitä kaikkea se tuo tullessaan työlään yhteenvedon lisäksi. Tärkeä huomio on se, että asiakkaiden kannalta laatu merkitsee eri asiaa kuin organisaation kannalta. Asiakkaalle on merkityksellisintä, että hänet kohdataan, hänelle on aikaa ja häntä kuunnellaan. Tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollisuutta käyttää kokemusasiantuntijoita, jotka olisivat itse kertoneet, minkälaisia asioita he arvostavat lastensuojelun palveluissa. Organisaation näkökulmasta kustannustehokkuus, määrärajoissa pysyminen ja asiakasmäärät ovat laadun mittareita. Työntekijät olivat

kokeneet ikävänä sen, että prosessit pitäisi tehdä vielä nopeammin kuin laki vaatii, ja jos määräaika meinaa ylittyä, alkaa hälytysvalot jossakin vilkkua. Myös kaupungin sisäinen *lean*-prosessi pyrkii karsimaan kaiken turhan selvitysprosesseista. Työntekijän kannalta laatu on kiinni organisaation joustavuudesta, johtamisesta ja rakenteista. Jotta laadukasta työtä syntyy, työntekijöiden pitää olla motivoituneita, jaksavia ja osaavia. Laadun katsottiin myös kärsivän lastensuojelun pirstaloitumisesta – puhuttiin jopa rakenteellisesta väkivallasta, kun asiakkuuksia ja prosesseja katkotaan. Samantyyppisiä huolia nousi myös Jaakkolan (2015) tutkimuksessa. Ideaalia yhteistyötä ja vuorovaikutuksen luomista asiakkaiden kanssa haastaa asiakassuhteen lyhytaikaisuus. Jaakkolan mukaan lastensuojelutarpeen selvityksen aikarajat sekä erilliseksi yksiköksi organisoitu lastensuojelutarpeen arviointi määrittävät selvästi työntekijän mahdollisuutta tiedonmuodostukseen ja asiakkaan auttamiseen. Jaakkolan tutkimuksessa sosiaalityöntekijät kokivat, että heidän taitonsa auttaa asiakkaita ovat kaventuneet, ja osaaminen on heikentynyt koko lastensuojelun hallintaan.

Pro gradu -tutkielmassani keskeisiä laatutekijöitä edustivat työntekijöiden oman ammatillisuuden pohtiminen sekä eettisten kysymysten esille nostaminen. Laatua edustivat hyvä työilmapiiri – ”toimistossa on sellainen henki, että voi kysyä keneltä vaan” – sekä hyvä lähiesimies. Työntekijät arvostavat sitä, että heillä on riittävästi mahdollisuuksia työn reflektointiin. Työntekijät työskentelevät lapsikeskeisesti ja pyrkivät aina tapaamaan lapsen ainakin kerran. Työprosessit ja yhteenvedot ovat selkeitä sekä ymmärrettäviä. Työntekijät arvottavat parityön korkealle, erityisesti toisen lastensuojelun ammattilaisen kanssa tehdyn parityön.

Vuonna 2015 Espoossa vastaanotettiin 6702 lastensuojeluilmoitusta (Kuusikko - työryhmän julkaisusarja 7/2016.) Tänä vuonna Espoossa on tehty 1.1–30.4.2016 välisenä aikana yhteensä 1320 sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeen arviointia, joissa on myös arvioitu lastensuojelutarve. Laatua heikentäviä tekijöitä oli työn liukuhinnamaisuus: ajan puute vaikuttaa heikentävästi lapsikeskeisyyden toteutumiseen, asiakassuhteiden rakentumiseen sekä riittävän ja monipuolisen tiedon rakentumiseen yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakassuhteiden ja prosessien pilkkominen heikentää laatua. Lapsen emotionaaliseen kohtaamiseen voi olla vaikea päästä yhden tapaamisen perusteella. Ja kuitenkin juuri lapsen emotionaalinen kohtaaminen on osa vaikuttavuutta

ja laatua lastensuojelun työssä. Monialaisen yhteistyön kehittäminen on tärkeää, jotta sosiaalihuoltolain mukainen yhteistyö olisi mahdollista ja työparityöskentely voisi sujua lain hengen mukaisesti.

Yhtenä jatkotutkimuksen kohteena voisi olla asiakasnäkökulma laadukkaaseen työhön lastensuojelun tarvetta selvittäessä ja siinä kokemusasiantuntijoiden vahva osallistumisen ja osallisuuden mahdollisuus. Toinen jatkotutkimuksen kohde voisi koskea sosiaalihuoltolain mukaisten palvelutarpeiden arvioinnin ja asiakkuuksien kehittämistä.

Kirjallisuus

Alanen Mirka 2015. Lastensuojelun uusiutuvat asiakkuudet. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Alasuutari Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Anis Merja 2015. Luentomuistiinpanot 29.9.2015 (luentosarjasta Ihmiskäsitys ja etiikka sosiaalityössä). Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto.

Bardy Marjatta 2009. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.

Department of Health 2000. Framework for the assessment of children in need and their families. Saatavilla osoitteesta:

http://www.dh.gov.uk/en/Publicationsandstatistics/Publications/PublicationsPolicyAndGuidance/DH_4003256 (Luettu 15.4.2016.)

Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006). Sosiaalityötä lapsen kanssa – kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. Helsinki: SOCCA ja Heikki Waris-instituutti.

Saatavilla osoitteesta:

http://www.socca.fi/files/87/Sosiaalityota_lapsen_kanssa.pdf (Luettu 26.1.2016.)

Eskola Jari & Suoranta Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Frankberg Tiina 2015. Lastensuojelutarpeen laajuuden arviointi ja selvitysprosessi – Työntekijöiden ja asiakkaiden näkökulma. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto

Haarakangas Tanja & Helminen Aila 2012. Arviointi lastensuojelun avohuollon suunnitelmallisessa työskentelyssä. Helsingin yliopisto, Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.

Hietamäki Johanna 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla osoitteesta:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6257-9> (Luettu 29.1.2016.)

Holma Tupu 2009. LapsiARVI-kriteerit – perusvaatimukset lastensuojelupalvelujen laadulle. Opas laadun arviointiin ja kehittämiseen. Helsinki: Kuntaliitto.

Horwath Jan 2011. See the Practitioner, See the Child: The Framework for the Assessment of Children in Need and their Families Ten Years On. *British Journal of Social Work* 41, 1070–1087.

Hurtig Johanna 2003. Lasta suojelemassa: etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huuskonen Saila, Korpinen Johanna & Ritala-Koskinen Aino 2010. Lastensuojelun avohuolto ja seurannan selonteot. Teoksessa Anneli Pohjola, Aino Kääriäinen & Sirpa Kuusisto-Niemi (toim.) *Sosiaalityö, tieto ja teknologia*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Innokylä 2016. Kehittämisen verkkopalvelu. (<http://www.innokyla.fi/web/verstas386879>) (Luettu 16.6.2016.)

Jaakola Anne-Mari 2016. Lapsikeskeisen lähestymistavan näkökulmat lastensuojelun tutkimuskirjallisuudessa. Teoksessa Päivi Petrelius, Johanna Hietamäki & Anne-Mari Jaakola (toim.) *Kohti lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin kansallista mallia-tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi*. THL. Työpapereita. Julkaisematon käsikirjoitus.

Jaakkola Outi 2016. Sosiaalityöntekijän tiedot ja taidot lastensuojelutarpeen arvioinnissa. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.

Kataja Kati, Ristikari Tiina, Paananen Reija, Heino Tarja & Gissler Mika 2014. Hyvinvointiongelmien ylisukupolviset jatkumot kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten elämässä. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014):1. 38–54.

Kivelä Niina 2015. Lastensuojelun alkuarvioinnista Espoossa 2005 saadut kokemukset. Turun yliopisto, Sosiaalitieteiden laitos. Kandidaatintutkielma. Julkaisematon.

Kuusikko-työryhmän julkaisusarja 7/2016. Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelun palvelujen ja kustannusten vertailu vuonna 2015. Helsinki: Prima Oy.

Lastensuojelulaki 2007/417. Saatavilla osoitteesta:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417> (Luettu 4.2.2016.)

Matscheck David & Berg Eklund Lotta 2014. Does BBIC make a difference? Structured assessment of child protection and support, *Nordic Social Work Research*,

DOI: 10.1080/2156857X.2014.986749

Muukkonen Tiina & Tulensalo Hanna 2004. Kohtaavaa lastensuojelua. Lapsikeskeisen lastensuojelun sosiaalityön tilannearvion käsikirja. Helsingin kaupungin sosiaaliviraston selvityksiä 1. Saatavilla osoitteesta:

http://www.socca.fi/kehittaminen/lapsilahtoisien_tilannearvion_kasikirja.505.shtml

(Luettu 11.11.2015.)

Muukkonen Tiina 2015. Luottamus monitoimijaisessa lastensuojelussa – Yhteistyön rakentuminen. Ammatillinen lisensiaatintyö. Helsingin yliopisto.

Möller Sointu 2004. Sattumista suunnitelmallisuuteen Lapsen elämäntilanteen kartoitus lastensuojelussa. Jyväskylä: Pesäpuu.

Möller Sointu 2005. Arviosta sanoisin. Tutkimus lastensuojelun asiakkuuden alkuvaiheeseen liittyvän arvioinnin mallintamisesta. Pesäpuu ry, Tutkimuksia 1. Jyväskylä: Pesäpuu ry.

Oikeusministeriö 2013. 8-vuotiaan lapsen kuolemaan johtaneet tapahtumat. Selvityksiä ja ohjeita 32. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla osoitteessa:

http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1370865930372/files/8-vuotiaan_lapsen-kuolemaan-johtaneet-tapahtumat.pdf (Luettu 1.11.2015.)

Ojaniemi Pekka & Rantajärvi Kaisa-Maria 2010. Alkuarvioinnista suunnitelmalliseen lastensuojelun sosiaalityöhön. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Oranen Mikko 2001. Taistelut ja tulokset – lasten kokemuksia jakamassa. Teoksessa M. Oranen (toim.) Perheväkivallan varjossa: Raportti lapsikeskeisen työn kehittämisestä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 66–97.

Oranen Mikko 2006. Tutkimista ja tunnustelua – Lastensuojelun alkuarvioinnin käytäntöjä, malleja ja kehittämissuuntia. Alkuarviointi ja avohuolto-työryhmän loppuraportti 22.3.2006. Lastensuojelun kehittämisohjelma.

Paasivirta Annukka 2012. Miten tullaan lastensuojelun asiakkaaksi? Vastaanottoryhmillä apua nopeasti ja oikea-aikaisesti. Teoksessa Sosiaalityön haasteet. tukea ammattilaisen arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pajulammi Henna 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.

Petrelius Päivi, Hietamäki Johanna, Tulensalo Hanna, Antila Pamela 2016. Laadukas lastensuojelutarpeen arviointi. Teoksessa Päivi Petrelius, Johanna Hietamäki ja Anne-Mari Jaakola (toim.) Kohti lapsen elämäntilanteen ja tuen tarpeen arvioinnin kansallista mallia-tietoa lastensuojelun kehittämisen pohjaksi. THL. Työpapereita. Julkaisematon käsikirjoitus.

Pietilä Niina 2005. Uusi toimintatapa lastensuojeluun? Lastensuojelun alkuvaiheen tilanearviomallin käyttöönoton tarkastelua. Julkaisematon.

Pösö, Tarja, Skivene, Marit & Hestbaeck, Anne-Dorthe (2014) Child protection systems within the Danish, Finnish and Norwegian welfare states – time for a child centric approach? *European Journal of Social Work* 17 (4), 475–490.

Romppainen Auli 2015. ”Tangoon tarvitaan kaksi”. Moniammatillista yhteistyötä edistävät ja ehkäisevät tekijät lastensuojelutarpeen selvitystyössä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti 2010. Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori Johanna & Pirjo Nikander & Pirjo Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Satka Mirja, Karvinen-Niinikoski Synnöve, Nylund Marianne 2005. Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? Teoksessa Satka, Mirja, Karvinen-Niinikoski Synnöve, Nylund Marianne & Hoikkala Susanna, Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Satka Mirja, Julkunen Ilse, Kääriäinen Aino, Poikela Ritva, Yliruka Laura & Muurinen Heidi (toim.) 2016. Käytäntötutkimuksen taito. Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede -institutet.

Sinko Päivi, Vaitomaa Johanna 2015. Lastensuojelun arvio ja laatu. Seminaarimateriaali 6.11.2015, Turku. Sekä Arviointi lapsiperheiden sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa - prosessikoulutus esimiehille 24.9.2015–4.3.2016, Espoo.

Socca 2016. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen verkkosivut. Saatavilla osoitteesta: <http://www.socca.fi/tutkimus/kaytantotutkimus> (Luettu 2.4.2016.)

Socialstyrelsen 2015. Grundbok i BBIC. Barn behov i centrum.

Saatavilla osoitteesta: <http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/bbic/>
(Luettu 11.8.2016.)

Sosiaalihuoltolaki 2014/ 1301. Saatavilla osoitteesta:

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> (Luettu 1.3.2016)

Tulensalo Hanna 2016. Lapsi tiedollisena toimijana lastensuojelun sosiaalityössä. Teoksessa Satka Mirja, Julkunen Ilse, Kääriäinen Aino, Pokela Ritva, Yliruka Laura & Muurinen Heidi (toim.) Käytäntötutkimuksen taito. Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede -institutet.

Vario Pipsa, Barkman Johanna, Kiili Johanna, Nikkanen Marko, Oranen Mikko & Tervo Jaana 2012. ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suositukset lastensuojelun laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Kuntaliitto. Helsinki.

Saatavilla osoitteesta:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3488-7> (Luettu 25.2.2016.)

Talentia 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta.

Talentia 2015. Etiikka punnitaan käytännössä. Lehti 7/2015. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Talentia 2016. 30 päivää / Lastensuojelun ammattilaiselle. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.

Tuomi Jouni & Sarajärvi Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valjakka Eeva 2016. Vain lakiko lasta suojelee? Turun yliopiston julkaisuja.

Saatavilla osoitteesta:

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-6442-0> (Luettu 8.8.2016)

Liite 1: Haastattelurunko

Niina Kivelä

Turun yliopisto/ Sosiaalitieteiden laitos

Sosiaalityö

Haastattelu Leppävaaran lastensuojelussa/ kevät 2016

”Laadukas lastensuojelutarpeen selvittäminen”

Taustatiedot

- sosiaalityöntekijä/ sosiaaliohjaaja, koulutustausta
- kuinka pitkään olet työskennellyt tässä tiimissä ja kuinka pitkään lastensuojelussa?

Kun mietit seuraavia teemoja, mieti asiakasperheitä, joissa on a) alle kouluikäinen lapsi ja b) teini-ikäinen nuori

Teemat

- mitkä asiat tai rakenteet lisäävät arviointityön lapsikeskeisyyttä?
- asiakassuhde; miten kuvailisit suhteiden rakentumista asiakaslapsiin ja perheisiin?
- tiedon rakentuminen lastensuojelutarpeen selvityksessä, mistä selvityksen tieto koostuu?
- työprosessi; kuinka kuvaisit selvitysprosessia?
- lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenveto; minkälaisia ovat mielestäsi selvitysten lopputulokset, kun mietit viimeisen puolen vuoden aikana tekemiäsi lastensuojelutarpeen selvityksiä?
- mitä ajattelet työskentelyn eettisyydestä?
- onko sinulla mahdollisuus reflektioon työssäsi?
- mitä ajattelet parityöstä lastensuojelutarpeen selvittämisessä?
- onko jotakin muuta mitä haluaisit sanoa aiheesta?

Liite 2: Lastensuojelutarpeen selvityksen ja sosiaalihuoltolain mukaisen palvelutarpeen kartoituksen yhteenveto-pohja / Leppävaara, Espoo

Paikka ja päivämäärä, läsnäolijat:

Yhteydenoton tai ilmoituksen syyt

Palvelutarpeen arvioinnin kulku

1. PERHE JA YMPÄRISTÖ

Perhe ja läheisverkosto:

- Vanhemmat, huoltajat
- Keitä perheeseen kuuluu (sisarukset, vanhemman uusi puoliso ym.)
- Muutokset perheen historiassa
- Jos vanhemmat ovat eronneet, lapsen ja etävanhemman tapaamiset
- Keitä muita läheisiä lapsella on elämässä ja miten he ovat mukana lapsen arjessa (sukulaiset, ystävät ym.), ketkä voivat tukea lasta, mahdolliset vaikeudet lähiverkostossa
- Asiakkaan oma arvio asteikolla 1-10 lapsen perheen ja läheisverkoston tuesta perheen/ lapsen arjessa?

Asuminen ja esteettömyys:

- Lapsen ja perheen asumisolosuhteet (lapsen oma tila) ja asumishistoria
- Asumisen ja asumisympäristön turvallisuus
- Onko perheen asumiskustannuksissa tai asumisessa ollut ongelmia?
- Asiakkaan oma arvio asteikolla 1-10 tyytyväisyydestä asumiseen?

Taloudellinen tilanne

- perheen taloudellinen tilanne ja toimeentulo, talouden hallinta
- vanhempien työ, opiskelu, päivätoiminta
- lasten oma rahankäyttö
- Asiakkaan oma arvio asteikolla 1-10 tyytyväisyyteen taloudellisesta tilanteesta?

Osallisuus yhteiskunnasta ja lähiympäristön tuki

- perheen suhteet naapureihin ja lähiympäristöön, eristäytyminen, osallisuus, kokemukset syrjinnästä
- maahanmuuttajien kohdalla tietoisuus suomalaisesta yhteiskunnasta, kielitaito, luku- ja kirjoitustaito, asioiden hoitaminen, lainsäädännön tuntemus, lasten ja perheen sekä perheen ja yhteiskunnan arvomaailman suhde
- lähiympäristön mahdollisuudet tai puutteet vastata lapsen ja perheen tarpeisiin, esim. terveyspalvelut, koulut, kaupat, harrastusmahdollisuudet, naapuriapu jne.
- Asiakkaan oma arvio asteikolla 1-10 lapsen ja perheen tyytyväisyydestä saamansa tukeen?

2. LAPSEN TARPEET

Terveys, hyvinvointi ja turvallisuus:

- nukkuminen, syöminen, arkirytmä, liikunta
- koettu terveydentila, pitkäaikaissairaudet, tapaturmat, neuvola-, hammashoito- ja lääkärikäynnit, sairaudenhoito ja lääkitys, lääkityksestä huolehtiminen
- raskausajan vaikutus lapsen terveydentilaan
- päihteidenkäyttö, riippuvuudet
- seksuaaliterveys ja tieto
- väkivalta tai sen uhka (sanallinen, henkinen, fyysinen, taloudellinen, seksuaalinen väkivalta tai häirintä)

Kuvaile millä tavoin lapsen terveydentila vaikuttaa perheen/ lapsen arkeen. Arvioi asteikolla 1-10 lapsen terveydentilan vaikutusta perheen/ lapsen arkeen? Millaista muutosta toivoisit lapsen terveydentilaan?

Päivähoito, Koulu ja oppiminen:

- koulu/päivähoito, jota lapsi käy, luokka-aste, kotihoito
- koulussa/päivähoidossa viihtyminen ja pärjääminen, yhteistyö päivähoiton/koulun kanssa, poissaolot, myöhästymiset, sääntöjen noudattaminen, lapsen läheiset aikuiset päivähoitossa/koulussa, kaverisuhteet
- kokemus päivähoitosta/ koulunkäynnistä/kotihoidosta: mitkä asiat sujuvat, mitkä tuottavat haastetta
- koulumatkojen sujuminen, läksyjen tekeminen, iltapäivätoiminta koulun jälkeen, päivän pituus
- kiusaaminen: onko kiusannut muita tai tullut itse kiusatuksi
- tukitoimet koulussa/päivähoidossa
- keskittymiskyky, oppimisvaikeudet
- oppimistulokset ja arvosanat, alisuoriutuminen
- tulevaisuuden suunnitelmat opiskelun/ työn suhteen

Arvioi asteikolla 1-10 kuinka tyytyväinen olet siihen, miten päivähoito tai koulu sujuu. Millaista muutosta toivoisit päivähoitoon tai koulunkäyntiin?

Vapaa-aika ja ystävyysuhteet

- lapsen harrastukset, perheen yhteinen aika, arjen omat lepo- ja vapaa-aikahetket, lapsen ruutuaika, iloa tuottavat asiat, mistä lapsi pitää
- lapsen ystävät ja toimeen tuleminen muiden lasten kanssa

Arvioi asteikolla 1-10 kuinka tyytyväinen olet siihen, miten vapaa-aika ja ystävyysuhteet sujuvat. Millaista muutosta toivoisit vapaa-aikaan ja ystävyysuhteisiin?

Sosiaaliset taidot:

- perheen sisäiset suhteet, suhde vanhempiin ja sisaruksiin
- miten lapsi pärjää ryhmässä, miten lapsi ottaa kontaktia toisiin lapsiin/aikuisiin, leikkiminen yksin/ toisten lasten kanssa, konfliktitilanteet, lapsen kyky ratkaista konfliktitilanteet

- kyky pärjätä itsenäisesti ikätason mukaisesti

Arvioi asteikolla 1-10 kuinka tyytyväinen olet siihen miten sosiaaliset tilanteet sujuvat. Millaista muutosta toivoisit taitoihin selviytyä sosiaalisissa tilanteissa?

Tunne-elämän ja käyttäytymisen kehitys

- mieliala, tunteiden ilmaiseminen, pelot, vaikeuksien kohtaaminen, karkaileminen ja häiriökäyttäytyminen, väkivaltaisuus ja rikollisuus

Arvioi asteikolla 1-10, onko sinulla huolta lapsen tunne-elämän ja käyttäytymisen kehittymisestä.

Identiteetti:

- itseluottamus, itsetunto, itsensä ilmaiseminen, omien puolien pitäminen, itsensä suojeleminen, omien rajojen tunnistaminen, miten ajattelet muiden näkevän sinut
- kokemus omasta taustasta ja kulttuurista

3. VANHEMMUUS

Perushoito ja kasvuolosuhteiden turvaaminen

- Ruoka, ravinto ja pukeutuminen, terveydenhuolto, hygieniasta huolehtiminen, asumisen järjestäminen, taloudesta huolehtiminen

Turvallisuus

- Vanhemman kyky huolehtia lapsen ikätasoisesta henkisestä ja fyysisestä turvallisuudesta
- Vanhempien/vanhemman väkivalta toista vanhempaa/henkilöä kohtaan
- Lapsen kohdistuva väkivalta, seksuaalinen hyväksikäyttö

Emotionaalinen läsnäolo

- Vanhemman/lapsesta huolehtivan aikuisen läheisyys, henkinen tuki, kiinnostuksen ja myötätunnon osoittaminen lasta kohtaan, kannustus ja ylpeys lapsesta, huolista ja murheista keskusteleminen lapsen kanssa, paineettomuus
- Vanhemman kyky tunnistaa lapsen tunnetiloja

Virikkeiden tarjoaminen

- oppimisen ja älyllisen kehityksen tuki ja rohkaisu, realistiset odotukset lapsen taitoja kohtaan, kannustus liikuntaan ja harrastuksiin

Ohjaus ja rajojen asettaminen

- Ikätasoisien rajojen asettaminen, ohjaus mikä käyttäytyminen on hyväksyttävää ja turvallista
- Toimiminen mallina ja esimerkkinä lapselle
- Vanhemman toimiminen konfliktitilanteissa, kasvatukselliset keinot, vanhempien tuki toisilleen kasvatusasioissa, yhteiset vai eriävät kasvatuseriaatteet

Arjen vakaus ja ennustettavuus

- Vanhemman ja lapsen läheisten ihmisten mielenterveysongelmat, vanhemman ja/tai lapsesta huolehtivan aikuisen käyttäytymisen ennustettavuus, lapsen kasvatuksen johdonmukaisuus

- Vanhemman ja lapsen läheisten päihteiden käyttö, päihteiden käytön historia, käytön vaikutus lapseen ja perheeseen, työhön, sosiaalisiin suhteisiin, päihteiden käyttö raskauden aikana
- Vanhempien parisuhde

- Miten vanhemmuus perheessä jaetaan; vanhempien näkemys ja kokemus omasta vanhemmuudestaan ja roolistaan

YHTEENVETO:

Yhteenveto asiakkaan tilanteesta sekä sosiaalipalvelujen ja erityisen tuen tarpeesta

Lapsen mielipide ja näkemys palvelutarpeesta

Vanhempien/huoltajien mielipide ja näkemys palvelutarpeesta

Sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä ja omatyöntekijän tarpeesta

Päiväys ja työntekijöiden allekirjoitus / allekirjoitukset:

Tiedoksi: